

ŚWIATOWIT

ROCZNIK

POŚWIĘCONY ARCHEOLOGII PRZEDDZIEJOWEJ

I BADANIOM

pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej

WYDAWANY STARANIEM

ERAZMA MAJEWSKIEGO.

Tom I. — 1899.

(57 ilustracji w tekście i XI tablic).

WARSZAWA.

Skład Główny w Księgarni E. Wendego i S-ki, Krak.-Przedmieście № 9.

—
1899.

ŚWIATOWIT

ANNUAL OF THE INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
OF THE UNIVERSITY OF WARSAW

VOL. XI–XII (LII–LIII)
(2013–2014)

FASCICLE B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY.
ARCHAEOLOGY OF POLAND

WARSAW 2018

ŚWIATOWIT

ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

TOM XI-XII (LII-LIII)

(2013-2014)

FASCYKUŁ B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA
I ŚREDNIOWIECZNA.
ARCHEOLOGIA POLSKI

WARSZAWA 2018

Redaktor naczelny Wydawnictw Instytutu Archeologii UW:
Krzysztof Jakubiak

ŚWIATOWIT
ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

Redaktor: Franciszek M. Stępnowski (f.stepniowski@uw.edu.pl)
Sekretarz redakcji: Andrzej Maciałowicz (amacialowicz@uw.edu.pl)
Współpraca redakcyjna: Ludwika Jończyk

Rada redakcyjna:

Włodzimierz Godlewski (Przewodniczący)
Elżbieta Jastrzębowska
Joanna Kalaga
Wojciech Nowakowski
Tadeusz Sarnowski
Tomasz Scholl
Karol Szymczak

All rights reserved

© 2018 Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

ISSN 0082-044X

Projekt okładki, opracowanie graficzne i skład: Jan Żabko-Potopowicz
Druk: Totem.com.pl, ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Adres redakcji: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego,
Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

Contents

Spis treści

Fascykuł B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA I ŚREDNIOWIECZNA. ARCHEOLOGIA POLSKI

Fascicle B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL ARCHAEOLOGY. ARCHAEOLOGY OF POLAND

Studia i materiały

Jacek Lech

- Z DZIEJÓW BADAŃ NEOLITU W POLSCE:
ANNA KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA (1934–2011) 9
- Anna Kulczycka-Leciejewiczowa (1934–2011):
From the History of Studies on the Neolithic in Poland 51

Marta Osypińska, Joanna Piątkowska-Małecka

- HODOWLA I ŁOWIECTWO WŚRÓD SPOŁECZNOŚCI
ZAMIESZKUJĄCYCH WIELOKULTUROWĄ OSADĘ W BODZI (ST. 1)..... 55
- Breeding and Hunting among the Communities Inhabiting
the Multicultural Settlement at Bodzia (Site 1)..... 85

Agnieszka Jarzec

- MATERIAŁY KULTURY ŁUŻYCKIEJ ZE STANOWISKA 4
W MAGNUSZEWIE MAŁYM, POW. MAKOWSKI 87
- Archaeological Relics of the Lusatian Culture from Site 4
in Magnuszew Mały, the Maków District 114

Przemysław Dulęba

- O POŻYTKU Z KWERENDY ARCHIWALNEJ. PRZYKŁAD ODKRYĆ
ZWIĄZANYCH Z KULTURĄ LATEŃSKĄ Z OBSZARU GÓRNEGO ŚLĄSKA 117
- On the Benefits of Archival Research. An Example of Discoveries
Related to the La Tène Culture from Upper Silesia 135

Ростислав Терпиловский, Геннадий Жаров

ДРУЖИННЫЙ МОГИЛЬНИК ПОЗДНЕГО ПРЕДРИМСКОГО ВРЕМЕНИ НА СЕЙМЕ.....	137
WARRIOR CEMETERY FROM THE LATE PRE-ROMAN PERIOD ON THE RIVER SEYM	150
Cmentarzysko wojowników z młodszego okresu przedrzymskiego nad rzeką Sejm.....	155

Iwona Kowalczyk-Mizerakowska

BOGATY GRÓB WOJOWNIKA Z SANDOMIERZA-KRAKÓWKI W KONTEKŚCIE ŚWIĘTOKRZYSKIEGO CENTRUM HUTNICZEGO	157
Rich Warrior's Grave from Sandomierz-Krakówka Considered in the Context of the Świętokrzyskie Metallurgic Centre	171

Agata Chilińska-Früboes

PRZEDWOJENNE ZNALEZISKA RZYMSKICH ZAPINEK KABŁĄKOWYCH DATOWANYCH NA WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH Z OBSZARU KULTURY DOLLKEIM-KOVROVO	173
Pre-war Finds of Imported Roman Bow Brooches Dated to the Early Roman Period Found at the Area of the Dollkeim-Kovrovo Culture	202

Joanna Piątkowska-Małecka, Teresa Tomek

SSAKI I PTAKI W GOSPODARCE LUDNOŚCI ZAMIESZKUJĄCEJ WCZESNOŚREDNIOWIECZNY ZESPÓŁ OSADNICZY W KULCZYNI-KOLONII (ST. 8), POW. WŁODAWSKI	205
Mammals and Birds in the Economy of the Inhabitants of the Early Medieval Settlement Complex in Kulczyn-Kolonia (Site 8), the Włodawa District	221

Róża Paszkowska

WSTĘPNE WYNIKI ANALIZY ARCHEOZOOLOGICZNEJ ZABYTEKÓW Z KOŚCI I POROŻA Z WCZESNOŚREDNIOWIECZNEGO RADOMIA, STANOWISKA 1 I 2	223
Preliminary Results of an Archaeozoological Analysis of Artefacts Made of Bone and Antlers from Early Medieval Radom, Sites 1 and 2.....	241

Jerzy Sikora, Piotr Kittel, Piotr Wroniecki

W POSZUKIWANIU MILENIJNEGO MIRAŻU. NOWE BADANIA GRODZISKA W ROZPRZY (POW. PIOTRKOWSKI, WOJ. ŁÓDZKIE)	243
In Search of a Millennial Mirage. New Investigation of the Stronghold in Rozprza (Piotrków District, Łódzkie Voivodeship)	269

Sławomir Wadył

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE KLAMRY HACZYKOWATE Z ZIEM PRUSKICH. KLAMRY DO PASA, BŁYSTKI CZY ZAPINKI?.....	271
Belt Buckles, Fishing Lures, or Brooches? Early Medieval Hook Buckles from Prussia	284

Andrzej Buko

- NAJSTARSZA FAZA REZYDENCJI DANIELA ROMANOWICZA
NA GÓRZE KATEDRALNEJ W CHEŁMIE: PYTANIA I HIPOTEZY 285
- The Oldest Phase of the Daniel Romanovich's Residence
on the Cathedral Hill in Chełm: Questions and Hypotheses 301

Dominik Chudzik

- MUROWANA ARCHITEKTURA SAKRALNA ZIEMI HALICKIEJ
OD XIII DO POCZĄTKU XIV WIEKU 303
- Brick-Built Sacred Architecture in the Halych Land since the 13th until the Early 14th Century 325

Anna Kubica-Grygiel

- PÓŹNOŚREDNIOWIECZNE SZCZĄTKI LUDZKIE ODKRYTE
W OBRĘBIE KOŚCIOŁA I KLASZTORU OO. DOMINIKANÓW W KRAKOWIE..... 327
- Late Medieval Human Remains Discovered
within the Dominican Church and Monastery in Kraków..... 337

Wydarzenia

Monika Rekowska

- UROCZYŚCIE W KOZIENICACH KU CZCI PROFESORA TOMASZA MIKOCKIEGO 341

Kronika wykopalisk

Paweł Szymański

- CZERWONY DWÓR, ST. XXI, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE.
BADANIA W LATACH 2013–2014 349
- Czerwony Dwór, Site XXI, the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship. Excavations in 2013–2014 357

Artur Brzóska, Magdalena Nowakowska

- W POSZUKIWANIU ŚLADÓW WALK PARTYZANCKICH POWOJENNEGO PODZIEMIA
NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO („ŻOŁNIERZY WYKLĘTYCH”). BADANIA PODWODNE
JEZIORA BROŻANE NA TERENIE PUSZCZY AUGUSTOWSKIEJ W 2013 ROKU 359
- Searching for Traces of Guerrilla Warfare of the Post-War Anti-Communist Underground (‘Cursed Soldiers’).
Underwater Exploration of the Brożane Lake in the Augustów Primeval Forest in 2013..... 363

Adam Cieśliński, Andrzej Kasprzak, Zbigniew Stasiak

- NOWY ŁOWICZ, ST. 2, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014 365
- Nowy Łowicz, Fst. 2, Woiwodschaft Westpommern. Ausgrabungen 2013–2014 371

Władysława Roszyk

PETRYKOZY, ST. 3, WOJ. MAZOWIECKIE. BADANIA W ROKU 2014.....	375
Petrykozy, Site 3, the Mazowieckie Voivodeship. Excavations in 2014	379

Karolina Blusiewicz

PUCK (DZIAŁKA NR 148/1), WOJ. POMORSKIE. BADANIA W ROKU 2014	381
Puck (Plot no. 148/1), the Pomorskie Voivodeship. Excavations in 2014	386

Michał Starski

PUCK, STARY RYNEK 13 I 14, WOJ. POMORSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014	389
Puck, 13 and 14 Stary Rynek Street, the Pomorskie Voivodeship. Excavations in 2013–2014	395

AGNIESZKA JARZEC

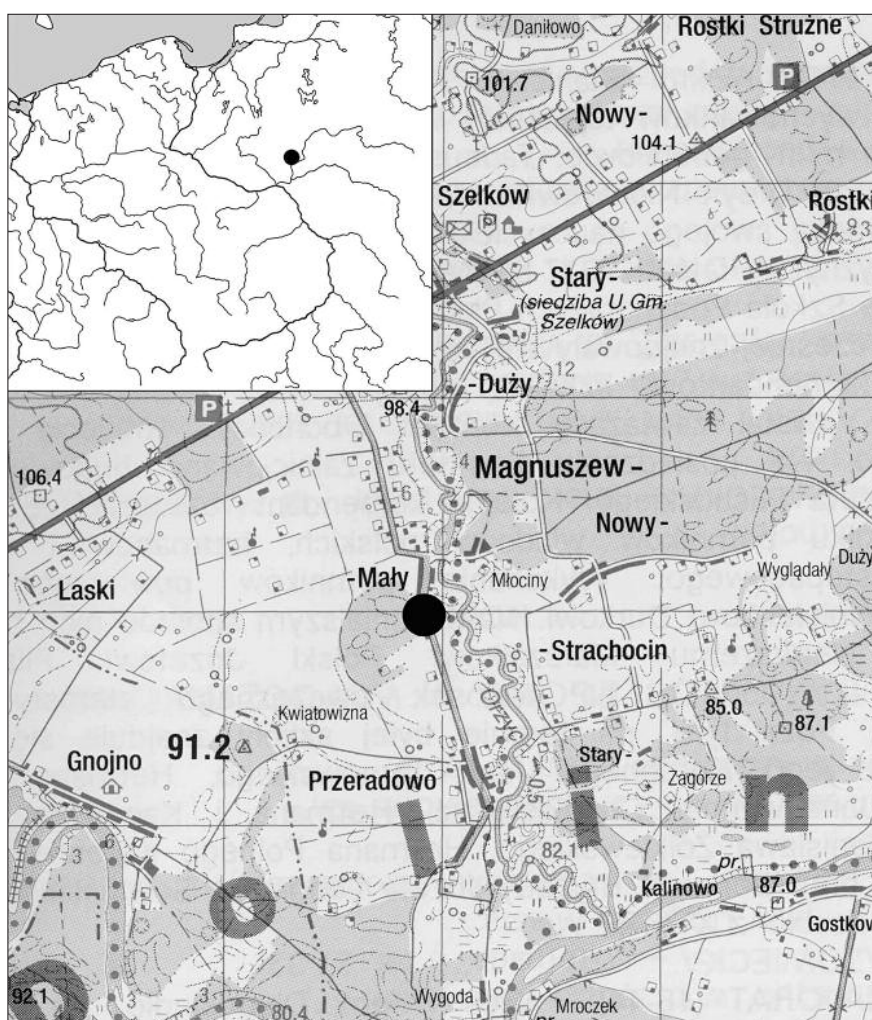
MATERIAŁY KULTURY ŁUŻYCKIEJ ZE STANOWISKA 4 W MAGNUSZEWIE MAŁYM, POW. MAKOWSKI

Keywords: Bronze Age, Lusatian Culture, Northern Mazovia, cemetery, burial rite, pottery

Wstęp

Stanowisko 4 w Magnuszewie Małym pow. makowski, znajduje się na obszarze Doliny Narwi¹. Ulokowane jest po prawej stronie rzeki Orzyc, około 3 km na północ od jej

ujścia do Narwi. Cmentarzysko położone jest na południe od zabudowań wsi Magnuszew Mały, po obu stronach drogi prowadzącej do pobliskiego Przeradowa (Ryc. 1). Część wschodnia znajduje się w obrębie pól i jest nieprzerwanie użytkowana rolniczo, zaś część zachodnia położona jest na małym wyniesieniu, od zachodu ograniczonym niewielkim lasem. Teren ten od wielu lat pełnił funkcję lokalnej żwirowni, co znacznie wpłynęło na destrukcję nekropoli.

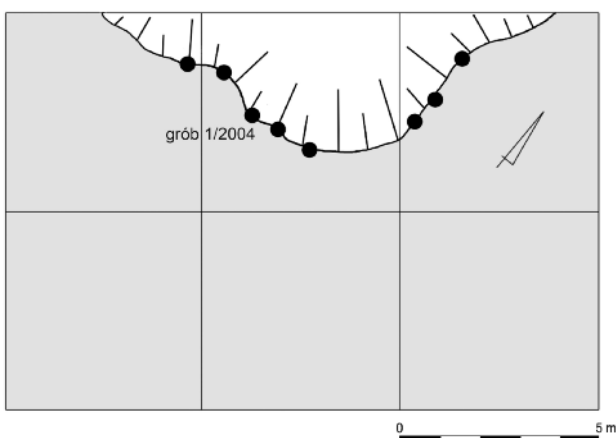
Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska 4 w Magnuszewie Małym.

Fig. 1. Localisation of site 4 in Magnuszew Mały.

¹ Artykuł stanowi poprawioną i uzupełnioną wersję części pracy magisterskiej autorki, napisanej w 2009 roku pod kierunkiem prof. dr. hab. Wojciecha Nowakowskiego z Instytutu Archeologii

Uniwersytetu Warszawskiego. Pragnę podziękować dr. Andrzejowi Szeli (IA UW) za pomoc w pozyskaniu materiałów z Magnuszewa Małego, wykorzystanych na potrzeby pracy dyplomowej.

Stanowisko odkryto podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych jesienią 1986 roku przez E. Lenczkowską i J. Korczaka na obszarze AZP 54–68. Na podstawie znalezionych wówczas około dwudziestu fragmentów ceramiki i przepalonych kości, określono je jako cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich. Z uwagi na nieustanne użytkowanie terenu jako piasznicy, a tym samym niwelowanie wyniesienia, na którym znajduje się nekropola, w latach 1995–1996 odbyły się tu pierwsze prace wykopaliskowe, które, na zlecenie Delegatury Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ostrołęce, przeprowadziła firma Anwit z Warszawy. Przebadano wówczas powierzchnię około sześciu arów, w wyniku czego odsłonięto 79 obiektów². Nieco ponad połowę z nich można było sklasyfikować jako groby kultury przeworskiej, natomiast chronologia pozostałych była trudna do ustalenia. Pośród zarejestrowanych wówczas obiektów znalazło się także kilka wkopów nowożytnych oraz pozostałości po okopach z II wojny światowej. Obszar, na którym znajduje się stanowisko, ulegał dalszej degradacji wskutek niekontrolowanego wybierania piasku, co skłoniło badaczy do ponownej interwencji. W 2004 roku przeprowadzono kolejne, krótkie badania o charakterze ratowniczym, mające na celu zabezpieczenie powstałego obrywu zwirowni oraz zadokumentowanie odsłoniętych w nim obiektów (Ryc. 2). Kolejny sezon badań na cmentarzysku w Magnuszewie Małym odbył się w 2005 roku. Podobnie jak w latach ubiegłych, na zlecenie Delegatury MWKZ w Ostrołęce, przepro-

Ryc. 2. Magnuszew Mały, st. 4. Plan obrywu zwirowni przebadanego w 2004 roku (oprac. A. Jarzec).

Fig. 2. Magnuszew Mały, site 4. Plan of the landslide investigated in 2004.

wadziła je firma Anwit. Przebadano wówczas obszar niespełna czterech arów, na którym zarejestrowano 57 obiektów (Ryc. 3). Czternaście z nich można było jednoznacznie określić jako groby kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich. Kolejnych 25 to pochówki kultury łużyckiej, natomiast ustalenie przynależności kulturowej oraz funkcji pozostałych 20 obiektów nie było możliwe. Przedmiotem niniejszego artykułu jest prezentacja materiałów kultury łużyckiej, odkrytych podczas badań w latach 2004 i 2005.

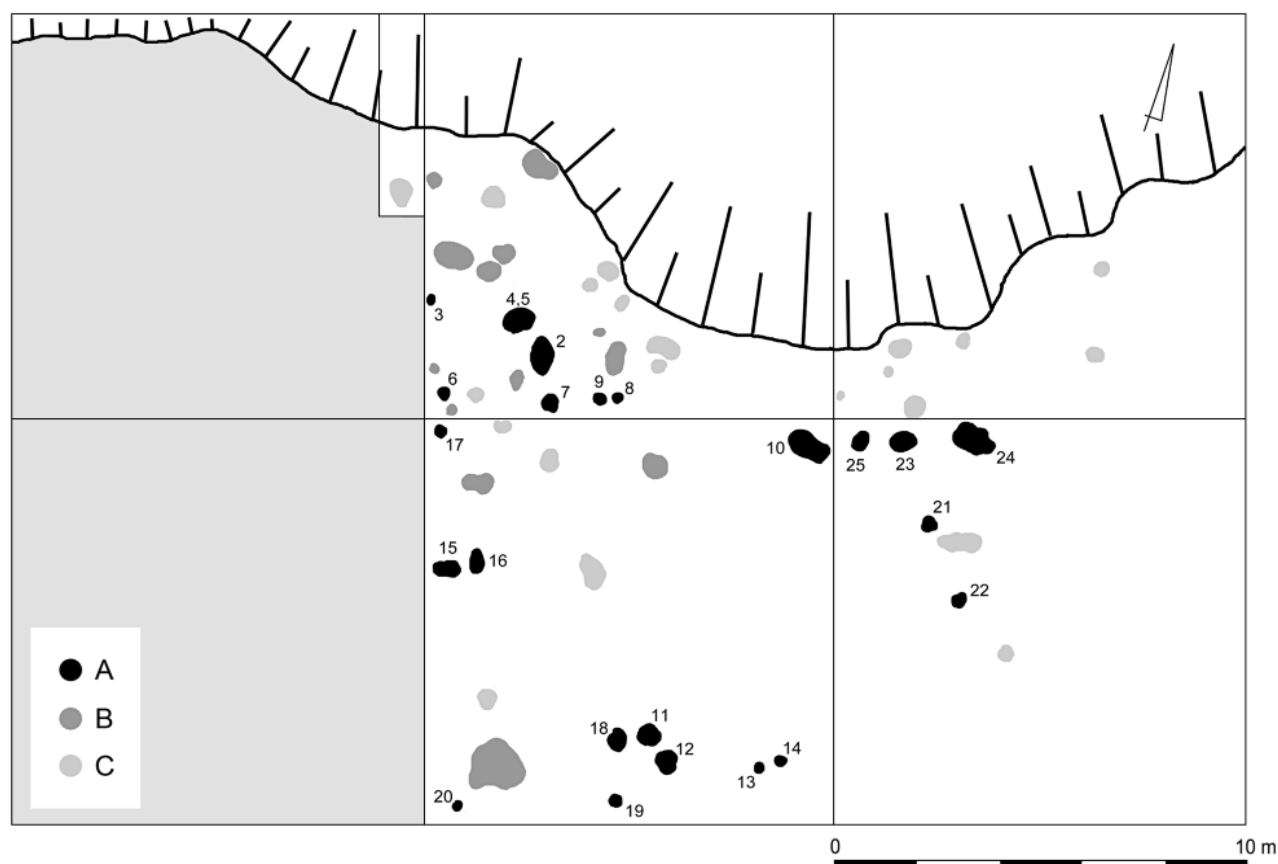
Mimo kilku sezonów badań i ciągłego zainteresowania miejscowego konserwatora zabytków, teren stanowiska nieprzerwanie podlega degradacji poprzez wybieranie piasku, co doprowadziło do niemal całkowitego zniszczenia pozostałej części cmentarzyska, a tym samym znacznie ograniczyło obszar ewentualnych przyszłych badań.

Historia i stan badań nad kulturą łużycką na północnym Mazowszu

Stanowisko 4 w Magnuszewie Małym mieści się w obrębie tzw. wschodniej strefy kultury łużyckiej (DĄBROWSKI 1997: 93, mapa 15). Swoistą odrębność tego rejonu zauważano już w wyniku badań przedwojennych (KOSTRZEWSKI 1938–1948). Jednakże dopiero przyrost materiałów, jaki miał miejsce w kolejnych dziesięcioleciach, pozwolił na wnikliwą analizę i opisanie specyfiki poszczególnych regionów osadniczych kultury łużyckiej, położonych na wschód od Wisły (DĄBROWSKI 1959; 1961; Ł. OKULICZ, J. OKULICZ 1970; FRELEK 1971; WĘGRZYNOWICZ 1973). Stanowisko będące tematem niniejszego opracowania zlokalizowane jest na obszarze grupy północnomazowieckiej wschodniej strefy kultury łużyckiej (DĄBROWSKI 1959: ryc. 12; 1997: 93, mapa 15), której zasięg ograniczony jest korytami rzek: od zachodu – Skrwy, od północy – górnej Wkry i Działdówki, od wschodu – Orzyca i Narwi, zaś od południa – Wisły. W jej obrębie mieszczą się trzy skupienia osadnicze: mławskie, płockie oraz makowskie, w którego granicach mieści się stanowisko w Magnuszewie (DĄBROWSKI 1997: 94, 112–113).

Wzmianki w literaturze o stanowiskach kultury łużyckiej na północnym Mazowszu pojawiały się już w okresie międzywojennym. Wówczas zarejestrowano stanowiska w Targoniach (BORKOWSKI 1926: 11–12; JAKIMOWICZ 1923: 207; 1935a: 224; 1935b: 268) i Regiminie, oba w pow. ciechanowskim (JAKIMOWICZ 1935a: 224; 1935b:

² Wyniki badań z lat 1995–1996 zostały w 2006 roku opracowane w ramach pracy magisterskiej przez Tomasza Rakowskiego (RAKOWSKI 2006a; por. też RAKOWSKI 2006b).

Ryc. 3. Magnuszew Mały, st. 4. Plan obszaru przebadanego w 2005 roku. A – groby kultury łużyckiej; B – groby kultury przeworskiej; C – obiekty z materiałem o nieokreślonej przynależności kulturowej (oprac. A. Jarzec).

Fig. 3. Magnuszew Mały, site 4. Plan of the area investigated in 2005. A – Lusatian Culture burials; B – Przeworsk Culture burials; C – features of an undetermined culture.

267), a także Ożumiechu, pow. przasnyski (OSTASZEWSKI 1934). Do końca lat 50. XX w. zlokalizowano szereg kolejnych punktów osadniczych, takich jak stanowiska w Szydłowie, Stupsku i Sójkach w pow. mławskim, Pierzchałach i Krajewie-Barciochach w pow. przasnyskim, Różanie w pow. makowskim i Ciekusynie w pow. płońskim (DĄBROWSKI 1959; ryc. 12). Ponadto znanych jest kilka przypadkowych znalezisk, jak odkryta w 1950 r. urna w obstawie kamiennej z Prążewa (DĄBROWSKI 1956) czy pozostałości zniszczonego grobu z Kownat Zendowych (GŁOSIK 1961), obie miejscowości w pow. ciechanowskim.

Regularne badania wykopaliskowe w tym rejonie rozpoczęły się dopiero w okresie powojennym. W końcu lat 50. XX w. przebadano cmentarzyska w Szydłowie, pow. mławski, i Zeńboku, pow. ciechanowski (DĄBROWSKI 1958; 1959). W 1963 roku miał miejsce pierwszy sezon wykopaliskowy we wspomnianym Ożumiechu. Podczas badań kierowanych przez J. Miśkiewicza z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie odsłonięto 36 grobów ulokowanych pod wspólnym brukiem (MIŚKIEWICZ 1973). Kolejnym z badanych stanowisk było Kraszewo, pow. ciechanowski, gdzie wyeksplorowano pochówki znajdujące się pod brukiem przykrytym kurhanem (MIŚKIEWICZ 1968). W latach 80. kontynuowano prace na stanowisku w Ożu-

miechu. Wizja lokalna przeprowadzona w 1980 roku przez J. Korsaka z Działu Archeologicznego Muzeum Okręgowego w Ostrołęce potwierdziła poważne zniszczenia poczynione przez miejscową ludność i skłoniła do szybkiej interwencji. Podczas badań przeprowadzonych przez niego w latach 1980 i 1982–1984 zarejestrowano 23 groby kultury łużyckiej (KORSAK 1982; 1984; 1985; PUROWSKI 2003). W roku 1988 rozpoczęły się również badania na stanowisku w Cichowie, pow. przasnyski (DMOCHOWSKA 1992: 35). Pracami kierowały mgr G. Dmochowska z Działu Epoki Brązu PMA i mgr M. Kamińska. Odsłonięto wówczas 32 groby łużyckie, 1 pochówek wczesnośredniowieczny i 3 paleniska. Z uwagi na postępujące zniszczenia prace na tym stanowisku podjęto ponownie w 2004 r. i kontynuowano w latach następnych pod kierownictwem G. Orlińskiej z Działu Epoki Brązu PMA.

Obok nekropoli w Ożumiechu i Cichowie, stanowisko w Magnuszewie Małym jest jedną z niewielu przebadanych nekropoli grupy północnomazowieckiej wschodniej strefy kultury łużyckiej i jak dotąd jedynym rozpoznany wykopaliskowo cmentarzyskiem z epoki brązu w rejonie ujścia Orzyca. Ślady osadnictwa z tego okresu zostały zarejestrowane także na st. 6 w Przeradowie, pow. makowski, podczas badań mgr R.J. Prochowicza z Działu Epoki Żelaza

PMA w 2005 roku³. Jednakże badania na tym stanowisku nie były kontynuowane, zatem trudno wysuwać wnioski o jego ewentualnych związkach z nekropolą w Magnuszewie Małym. Opracowanie materiałów pozyskanych z badań w Magnuszewie w istotny sposób dopełnia dotychczas słabo rozpoznany obraz kulturowy tych ziem w epoce brązu.

Katalog znalezisk

W trakcie ratowniczych badań w 2004 roku odsłonięto osiem obiektów. Z uwagi na charakter prac, mających na celu zabezpieczenie uszkodzonych obiektów widocznych w obrywie żwirowni, zadokumentowano wyłącznie ich profile. Jedynie trzy obiekty – na podstawie obecności fragmentów przepalonych kości – można było zaklasyfikować jako groby. Jednakże spośród nich, wyłącznie w wypełniku obiektu 2/2004 prócz kości znaleziono także materiał ceramiczny, który w sposób pewny pozwala określić go jako pochówek popielnicowy kultury łużyckiej. Podczas badań w 2005 roku zadokumentowano 57 obiektów, z czego 25 można określić jako groby kultury łużyckiej, kilkanaście było pochówkami kultury przeworskiej, zaś pozostałe to obiekty o nieokreślonej funkcji i chronologii. Materiały pozyskane podczas wszystkich sezonów badawczych tymczasowo znajdują się w zbiorach Delegatury MWKZ w Ostrołęce. Z tego względu podane w katalogu numery inwentarzowe zabytków i kości są numerami połowymi. Na potrzeby niniejszego opracowania obiektom nadano nowe numery, w nawiasie obok uwzględniając też oznaczenia połowe. Opis obiektu stworzono głównie w oparciu o zachowaną dokumentację rysunkową oraz fotograficzną. Jeśli było to możliwe, starano się precyzyjnie określić miejsce, z którego pozyskano przepalone kości. Z uwagi na niedostatki dokumentacji połowej, nie we wszystkich przypadkach – mimo oznaczeń, iż kości pochodzą z urny – można było sprecyzować, które ze znalezionych w obiekcie naczyń faktycznie pełniło tę funkcję. Wykaz inwentarza obiektu obejmuje wszystkie pochodzące z niego zabytki oraz szczątki kostne. W skład wyposażenia obiektów wchodziły wyłącznie naczynia ceramiczne lub ich fragmenty. Kolejność znalezisk w inwentarzu zależy od stanu ich zachowania. Jako pierwsze wymieniono naczynia zachowane w całości lub te, których formę udało się w dużym stopniu zrekonstruować. Następnie opisane są pojedyncze ułamki o cechach dystyngtywnych lub określone zbiorczo fragmenty niecharakterystyczne. Na końcu inwentarza wymieniono materiały kostne. W opisach naczyń, prócz określenia ich formy i za-

chowanych wymiarów, zawarto informacje o barwie i sposobie wykończenia powierzchni oraz o rodzaju domieszki schudzającej. We wszystkich przypadkach stwierdzono użycie domieszki mineralnej, w postaci tłucznia kamiennego. Traktując jej rodzaj domyślnie jako „tłuczeń”, wskazano jedynie przedział wielkościowy ziaren: domieszka „drobnoziarnista” oznacza frakcje mniejsze niż 0,5 mm, „średnioziarnista” – ziarna w przedziale 0,5–1,5 mm, zaś „gruboziarnista” – większe niż 1,5 mm (por. GRĄDZIKIEWICZ-WOŹNIAK 1961: 92). Pozyskany materiał zabytkowy niemal we wszystkich przypadkach był jednorodny kulturowo i pozwolił na jednoznaczne określenie obiektów jako groby kultury łużyckiej z epoki brązu. Jedynie wśród zabytków pochodzących z obiektów 1, 2 i 18 znalazły się pojedyncze fragmenty skorup o późniejszej metryce, co ujęto w dodatkowej pozycji „Uwagi”. Na potrzeby opracowania tego zbioru wykonano także analizę antropologiczną szczątków kostnych, której autorką jest mgr Beata Balukiewicz. Prócz ogólnego opisu materiału kostnego, w tym wskazania fragmentów dystyngtywnych, w kolejnych pozycjach katalogu podano szczegółowe określenia antropologiczne dotyczące liczby, płci i wieku wyróżnionych podczas analizy osobników. W przypadku kości obiektów 1 i 4, z uwagi na brak elementów diagnostycznych, dokonanie interpretacji nie było możliwe. Tablice ilustracyjne przedstawiają plan i profil każdego obiektu w skali 1:20 oraz rysunki zabytków ceramicznych w skali 1:3. Numery zabytków na tablicach odpowiadają ich numerom w katalogu.

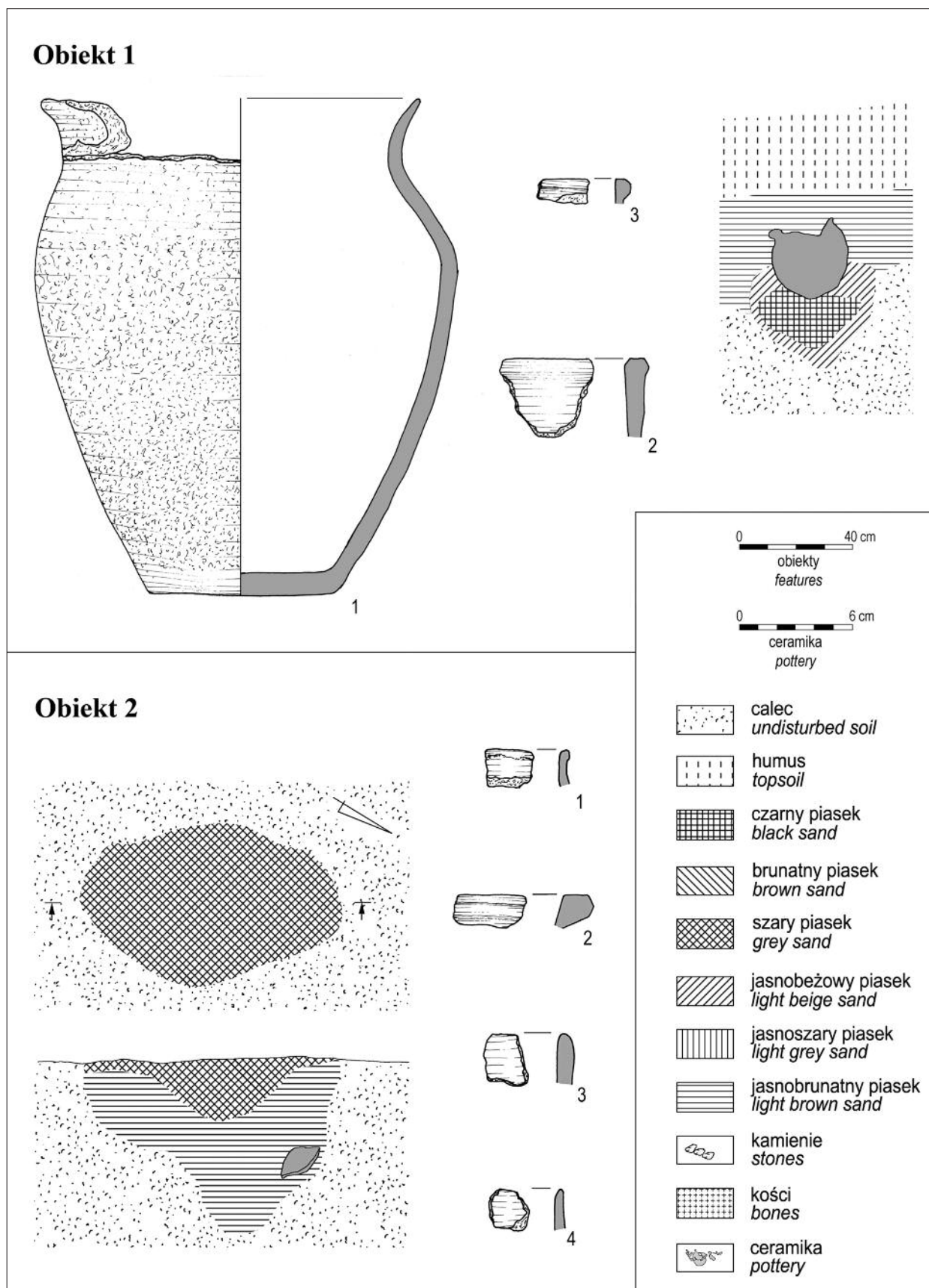
Obiekt 1 (2/2004) – grób jamowy (Ryc. 4/1)

W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 60 cm. Barwa jasno-beżowa, nieznacznie odróżniająca się od calca. W wypełniku jamy znajdowało się naczynie oraz kilka pojedynczych ułamków ceramiki, a także dwa fragmenty przepalonych kości. W spągowej części jamy zalegał pokład spalenizny.

Inwentarz: 1) Nieco asymetryczne naczynie o szeroko wychylonym wylewie i wysokim załomie brzuśca. W górnej i centralnej części powierzchnia chropowata, zaś w partii przydennej gładka. Barwa ciemnobeżowa, domieszka średnioziarnista. Wys. 26 cm, średn. wylewu 21 cm, średn. dna 10 cm. 2) Fragment fasetowanego wylewu naczynia z widocznym miejscem osadzenia ucha, barwa popielata, domieszka drobnoziarnista. 3) Fragment fasetowanego wylewu naczynia, barwa beżowo-popielata, domieszka drobnoziarnista. 4) 10 niecharakterystycznych fragmentów ceramiki. 5) Fragment polepy. 6) Fragmenty przepalonych kości. Nr inw. pol. 2/04

³ Zarejestrowano wówczas warstwę kulturową, w której występował bardzo liczny materiał ceramiczny. Informacja ustna od mgr.

Radosława J. Prochowicza z Działu Epoki Żelaza PMA, za którą składam serdeczne podziękowania.

Ryc. 4. Obiekty 1, 2 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec). Skale i legenda także do Ryc. 5–13.

Fig. 4. Features 1, 2 and the pottery discovered therein. Scale and key to the symbols also to Figs. 5–13.

Uwagi: poz. nr 2 i 3 – ceramika kultury przeworskiej, młodszego okres przedrzymski.

Ekspertyza antropologiczna: W zachowanym materiale kostnym brak fragmentów diagnostycznych.

Obiekt 2 (3/2005) – grób jamowy (Ryc. 4/2)

Obiekt w planie owalny, o wym. 60 × 90 cm i barwie szarej. W profilu jama o kształcie niecki, przegłębionej od strony zachodniej, o gł. 64 cm. W części stropowej barwa szara ze śladami spalenizny i węgla drzewnych; w części spągowej, w jasnobrunatnym piasku, znajdowało się zwarte skupisko przepalonych kości.

Inwentarz: 1) 5 fragmentów wylewu naczynia, barwa beżowa, domieszka drobnoziarnista. 2) Fragment fasetowanego wylewu naczynia, kolor ceglasty, domieszka średnioziarnista. 3) Fragment nieco przepalonego wylewu naczynia, barwa jasnobrunatna, domieszka średnioziarnista. 4) Fragment wylewu naczynia, barwa ciemnobeżowa, domieszka drobnoziarnista. 5) 128 fragmentów silnie zniszczonego naczynia, barwa ciemnobeżowa, domieszka tłuczniowa. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/13/05

Uwagi: poz. nr 2 – ceramika kultury przeworskiej, młodszego okres przedrzymski.

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej i żółtej. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Spośród nich wyróżniają się lekko zaznaczone kresy czaszkowe. Uwagę zwraca również średnia budowa kośćca oraz niewielka ilość istoty gąbczastej.

1) Kobieta, *maturus*.

Obiekt 3 (11/2005) – grób jamowy (Ryc. 5/3)

Obiekt w planie zbliżony do kolistego, o średn. około 24 cm i barwie jasnobeżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. Zarys obiektu wyznaczał układ kości i fragmentów ceramiki. W profilu jama półkolistą, o gł. 10 cm i barwie jasnobeżowej. W wypełnisku znajdowały się liczne fragmenty przepalonych kości, ułamki ceramiki oraz pojedyncze kawałki węgla drzewnych.

Inwentarz: 1) 10 niecharakterystycznych fragmentów naczynia. 2) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/18/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty drob-

nych i średniej wielkości, przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Wśród elementów charakterystycznych wyróżniono słabo zaznaczone kresy oraz przyczepy (np. kresy karkowe, kresa chropawa). Uwagę zwraca duża ilość istoty gąbczastej.

1) Męczyzna, *maturus*.

Obiekt 4 (20/2005)⁴ – grób jamowy (Ryc. 5/4)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 50 cm i barwie jasnobeżowej, z niewielką ilością fragmentów węgla drzewnych. W profilu jama o kształcie półkolistym, o gł. 34 cm. W spągu obiektu widoczne skupisko spalenizny z fragmentami przepalonych kości.

Inwentarz: 1) Fragmenty przepalonych kości.

Brak nr inw. pol.

Ekspertyza antropologiczna: W zachowanym materiale kostnym brak fragmentów diagnostycznych.

Obiekt 5 (20/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 5/5)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 50 cm i barwie jasnobeżowej. W profilu jama o kształcie półkolistym, o gł. 34 cm. W wypełnisku znajdowała się mocno uszkodzona popielnica, zawierająca fragmenty przepalonych kości oraz luźne fragmenty ceramiki. Poniżej, w spągu jamy, zalegały szczątki stosu ciałopalnego.

Inwentarz: 1) Naczynie z wysoką cylindryczną szyjką (popielnica), barwa ceglastobeżowa, domieszka gruboziarnista. Wys. 23 cm, średn. wylewu 19 cm, średn. dna 8 cm. 2) Fragment górnej partii misy z uchem, barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista. Średn. wylewu 25 cm. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/22/05

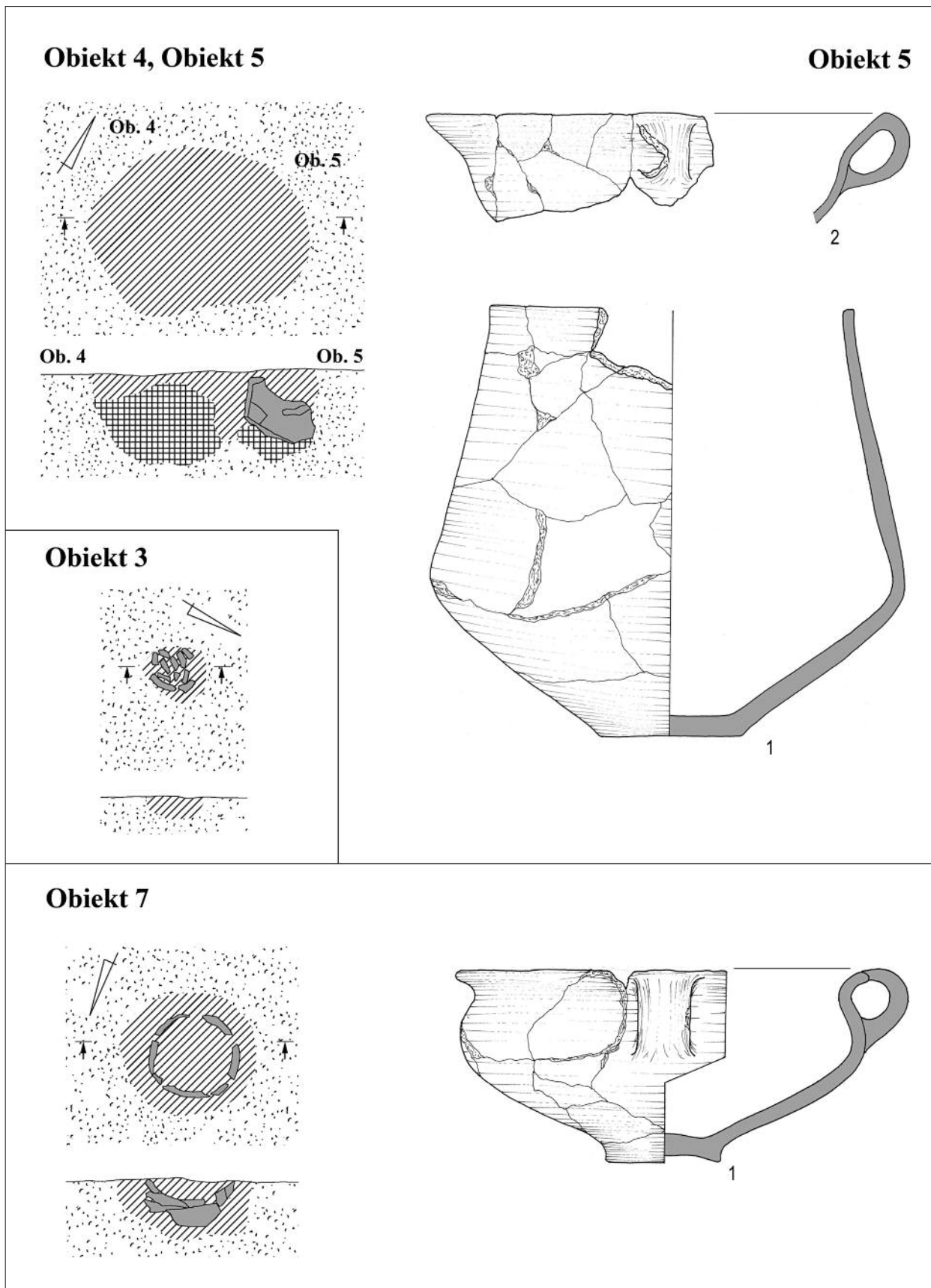
Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy szaro-żółtej i czarnej. Uwagę zwraca zróżnicowany stopień ich przepalenia oraz sposób zachowania (elementy średniej wielkości i duże). Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu. Na uwagę zasługują: średnia budowa kośćca, elementy zobliterowanych szwów czaszkowych oraz wyróżnione dwie prawe części skaliste kości skroniowej, co sugeruje, że w badanym materiale znalazły się szczątki dwóch osób dorosłych.

1) Płeć nieokreślona, *maturus*.

2) Płeć nieokreślona, *iuvenis-maturus*.

⁴ Zarejestrowany w trakcie wykopalisk obiekt 20/2005, mimo rozdzielającego się w profilu zarysu, został przez badaczy uznany za jeden obiekt. Przeprowadzona przez autorkę analiza dokumentacji i zabytków pozwoliła na wydzielenie dwóch obiektów, oznaczonych w pracy jako nr 4 (zlokalizowany od strony S) oraz 5

(zlokalizowany od strony N). Niemożliwym jest określenie wzajemnej relacji stratygraficznej obu jam w ich stropowej części, jednakże w partii środkowej i spągowej ich zarysy wyraźnie się rozdzielają.

Ryc. 5. Obiekty 3, 4, 5 i 7 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 5. Features 3, 4, 5, and 7 with the pottery discovered therein.

Obiekt 6 (23/2005) – grób jamowy (Ryc. 6/6)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 30 cm. Barwa jasno-beżowa, nieznacznie odróżniająca się od calca. Zarys obiektu wyznaczał układ ceramiki i fragmentów przepalonych kości. W profilu jama półkolista, o gł. około 20 cm i barwie jasno-beżowej. W wypełniku znajdowało się zwarte skupisko przepalonych kości oraz liczne fragmenty ceramiki.

Inwentarz: 1) Około 180 fragmentów silnie zniszczonego naczynia, w dolnej partii widoczne zdobienie w postaci ukośnych żłobków, barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista. 2) Około 25 fragmentów silnie zniszczonego naczynia, na powierzchni widoczne ślady palców po obmazywaniu gliną, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. W/13/05, C/25/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej i szaro-czarnej, o różnym stopniu zachowania (drobne i średniej wielkości). Elementy, takie jak trzony i nasady kości długich, paliczki, zobliterowane niektóre szwy czaszkowe oraz niewielka ilość istoty gąbczastej, świadczą, iż zachowane szczątki należały do osoby dorosłej.

1) Płeć nieokreślona, *maturus*.

Obiekt 7 (26/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 5/7)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 50 cm i barwie jasno-beżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W stropie widoczny zarys wylewu naczynia i fragmenty przepalonych kości. W profilu jama półowalna, o gł. 26 cm. W wypełniku znajdowało się mocno uszkodzone naczynie – misa, w której obrębie widoczne były fragmenty przepalonych kości. Poniżej, w spągu jamy, zalegała warstwa pozostałości stosu ciałopalnego.

Inwentarz: 1) Misa z uchem, barwa beżowoceglasta, domieszka tłuczniwa. Wys. 10 cm, średn. wylewu 21 cm, średn. dna 6 cm. 2) Około 200 fragmentów silnie zniszczonego naczynia, barwa ceglasta, domieszka gruboziarnista. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/28/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy żółtej i brązowo-czarnej. Uwagę zwraca zróżnicowany stopień ich przepalenia oraz sposób zachowania (kawałki średniej wielkości i duże). Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Do elementów charakterystycznych należą zobliterowany szew strzałkowy, silnie zaznaczone kresy i przyczepy (np. kresy karkowe, kresa chropawa) oraz masywny wyrostek sutkowaty. Na uwagę zasługuje także mocna budowa kośćca.

1) Mężczyzna, *maturus*.

Obiekt 8 (29/2005) – grób? (Ryc. 6/8)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 30 cm i barwie jasno-beżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. Zarys obiektu wyznaczał widoczny w stropie wylew naczynia. W profilu jama półkolista, o gł. około 20 cm i barwie

jasno-beżowej. W wypełniku znajdowały się luźne fragmenty ceramiki. Nie zarejestrowano śladów przepalonych kości.

Inwentarz: 1) Fragmentarycznie zachowana środkowa i dolna część naczynia, barwa ciemno-beżowa, domieszka gruboziarnista.

Nr inw. pol. C/31/05

Obiekt 9 (30/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 6/9)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 30 cm i barwie jasnoszarej. W stropie widoczne fragmenty wylewu naczynia i drobne ułamki przepalonych kości. W profilu jama półkolista, o gł. około 20 cm i barwie jasnoszarej. W wypełniku znajdowały się liczne fragmenty ceramiki, pochodzące z trzech różnych naczyń, oraz przepalone kości.

Inwentarz: 1) Fragmentarycznie zachowany duży grubościenny kubek z szerokim taśmowatym uchem, barwa ciemnobrunatna, domieszka gruboziarnista. Średn. wylewu 26 cm, średn. dna 12 cm. 2) Fragmentarycznie zachowana misa, barwa beżowa, domieszka gruboziarnista. Średn. wylewu 18 cm. 3) Fragment środkowej partii naczynia, barwa beżowo-ceglasta, domieszka gruboziarnista. 4) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/32/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne drobne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej i żółtej. W przeważającej liczbie są to elementy kości długich i czaszki. Wyróżnione cechy, takie jak drobna budowa kośćca, cienkie i delikatne pozostałości kości czaszki, niezrośnięte nasady kości długich oraz obecność zębów mlecznych, świadczą, iż zachowane szczątki najprawdopodobniej należały do dziecka.

1) Płeć nieokreślona, *infans I*.

Obiekt 10 (34/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 7/10)

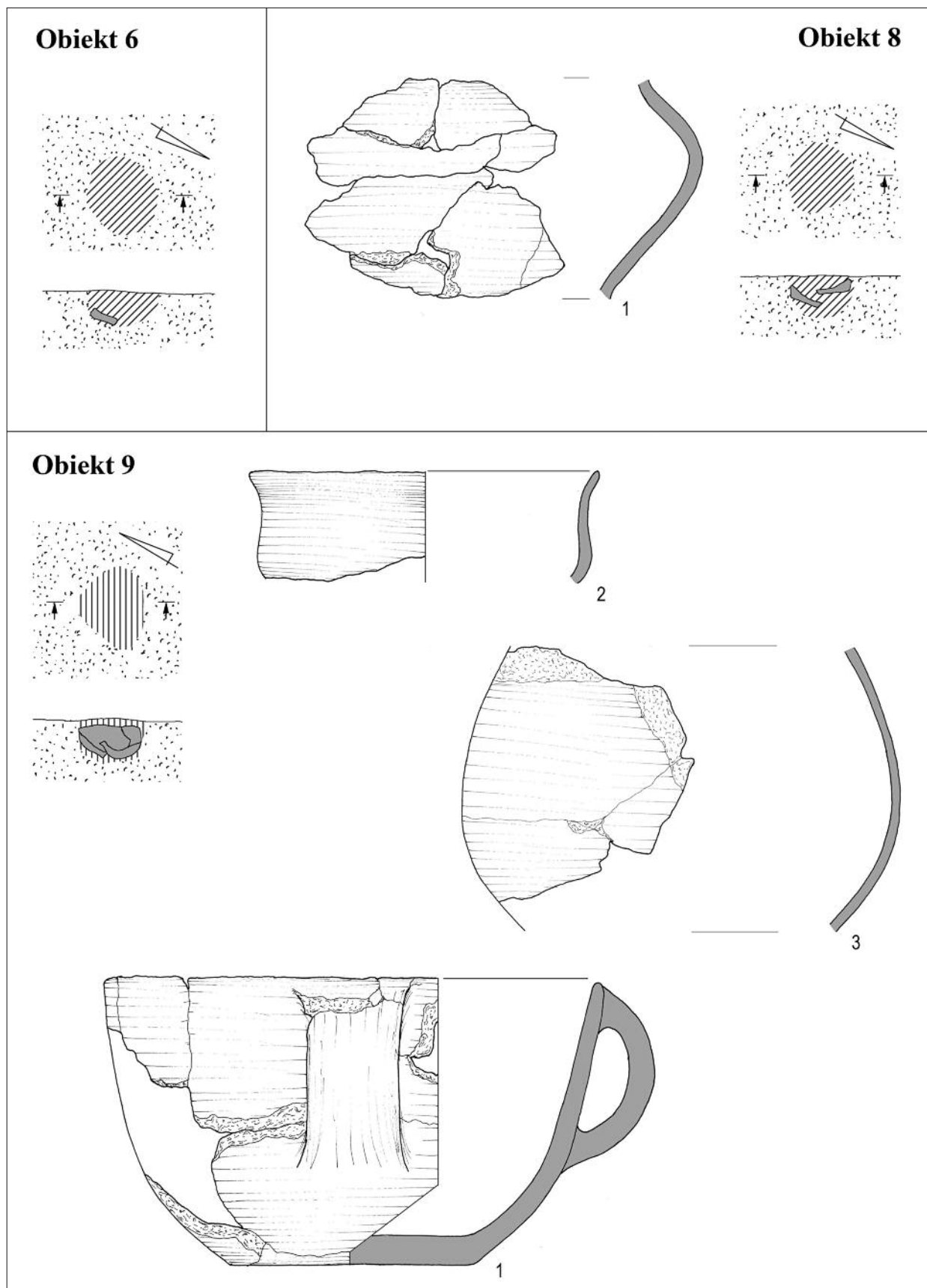
Obiekt w planie gruszkowaty, o wym. 100×60×40 cm i barwie jasno-beżowej. W stropie widoczne były drobne fragmenty ceramiki. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 34 cm i barwie jasno-beżowej. W wypełniku znajdowały się liczne fragmenty ceramiki oraz przepalone kości.

Inwentarz: 1) Fragmentarycznie zachowane naczynie z wysoką cylindryczną szyjką i nisko umieszczonym brzuścem, barwa ciemno-beżowa, domieszka gruboziarnista. 2) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/36/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne, drobne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy żółtej i brązowej. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Stan zachowania pozwolił na pomiar średn. główki kości udowej: 34 mm. Cechy takie jak delikatna budowa kości, niezbyt duża ilość istoty gąbczastej, częściowo zobliterowane szwy czaszkowe, dodatkowo mały wyrostek sutkowaty i delikatna górna krawędź oczodołu świadczą, iż są to szczątki kobiety w wieku *maturus*, o wzroście ok. 150–154 cm.

1) Kobieta, *maturus*.

Ryc. 6. Obiekty 6, 8 i 9 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 6. Features 6, 8, and 9 with the pottery discovered therein.

Obiekt 11 (35/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 7/11)
Obiekt w planie kolisty, o średn. około 60 cm i barwie brunatnej. W profilu jama o kształcie lejkwatym, o gł. około 40 cm i barwie brunatnej. W wypełnisku znajdowały się liczne fragmenty ceramiki, należące do trzech różnych naczyń. Wśród ułamków jednego z nich zalegało skupisko przepalonych kości.

Inwentarz: 1) Około 80 fragmentów grubościennego naczynia (popielnica) (grubość ścianek około 1,2 cm), na powierzchni widoczne ślady palców po obmazywaniu gliną, domieszka gruboziarnista; w glince, którą obrzucono powierzchnię, widoczna znaczna ilość tłucznia. 2) Około 30 silnie rozwarstwiających się fragmentów górnej oraz przydennej części naczynia, powierzchnia chropowata od brzośca po dno, kolor ceglasty, domieszka gruboziarnista. 3) Fragment górnej części naczynia, barwa czarna, domieszka gruboziarnista. 4) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/37/05

Ekspertyza antropologiczna: Kilkadziesiąt średniej wielkości i drobnych fragmentów przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej. Przeważnie są to pozostałości trzonów kości długich. Brak cech charakterystycznych.

1) Płeć nieokreślona, *iuvenis-maturus*.

Obiekt 12 (36/2005)⁵ – grób jamowy (Ryc. 8/12)

Obiekt w planie zbliżony do kolistego, o średn. około 60 cm i barwie jasnoszarej. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 16 cm i barwie jasnoszarej. W wypełnisku znajdowało się kilka ułamków ceramiki i cztery fragmenty przepalonych kości.

Inwentarz: 1) Fragment wylewu naczynia, barwa ceglasta, domieszka gruboziarnista. 2) 4 niecharakterystyczne fragmenty ceramiki. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/38/05

Ekspertyza antropologiczna: 4 średniej wielkości fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej. Są to pozostałości trzonów kości długich. Brak cech dystynktywnych.

1) Płeć nieokreślona, *iuvenis-maturus*.

Obiekt 13 (37/2005) – grób jamowy (Ryc. 8/13)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 24 cm i barwie jasnobieżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. Zarys obiektu wyznaczało skupisko przepalonych kości. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 14 cm i barwie jasnobieżowej. W wypełnisku znajdowało się kilka fragmentów ceramiki i przepalone kości.

Inwentarz: 1) Fragment wylewu naczynia, barwa popielato-czarna, domieszka drobnoziarnista. 2) Cztery niecharakterystyczne fragmenty ceramiki. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/39/05

Ekspertyza antropologiczna: Nieliczne drobne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej. W badanym materiale wyróżniono pozostałości trzonów kości długich i sklepienia czaszki (szwy bez śladów obliteracji).

1) Płeć nieokreślona, *adultus*.

Obiekt 14 (38/2005) – grób jamowy (Ryc. 8/14)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 30 cm i barwie jasnobieżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. Zarys obiektu wyznaczało skupisko przepalonych kości. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 14 cm i barwie jasnobieżowej. W wypełnisku znajdowały się luźne fragmenty ceramiki oraz przepalone kości.

Inwentarz: 1) Mały fragment przydennej części naczynia, barwa ciemnobieżowa, domieszka gruboziarnista. 2) 21 niecharakterystycznych fragmentów ceramiki. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/40/05

Ekspertyza antropologiczna: Kilkadziesiąt drobnych i bardzo drobnych fragmentów przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej. Wyróżniono pozostałości trzonów i nasad kości długich oraz elementy sklepienia czaszki, należące do osobnika dorosłego.

1) Płeć nieokreślona, *iuvenis-maturus*.

Obiekt 15 (39/2005) – grób jamowy (Ryc. 8/15)

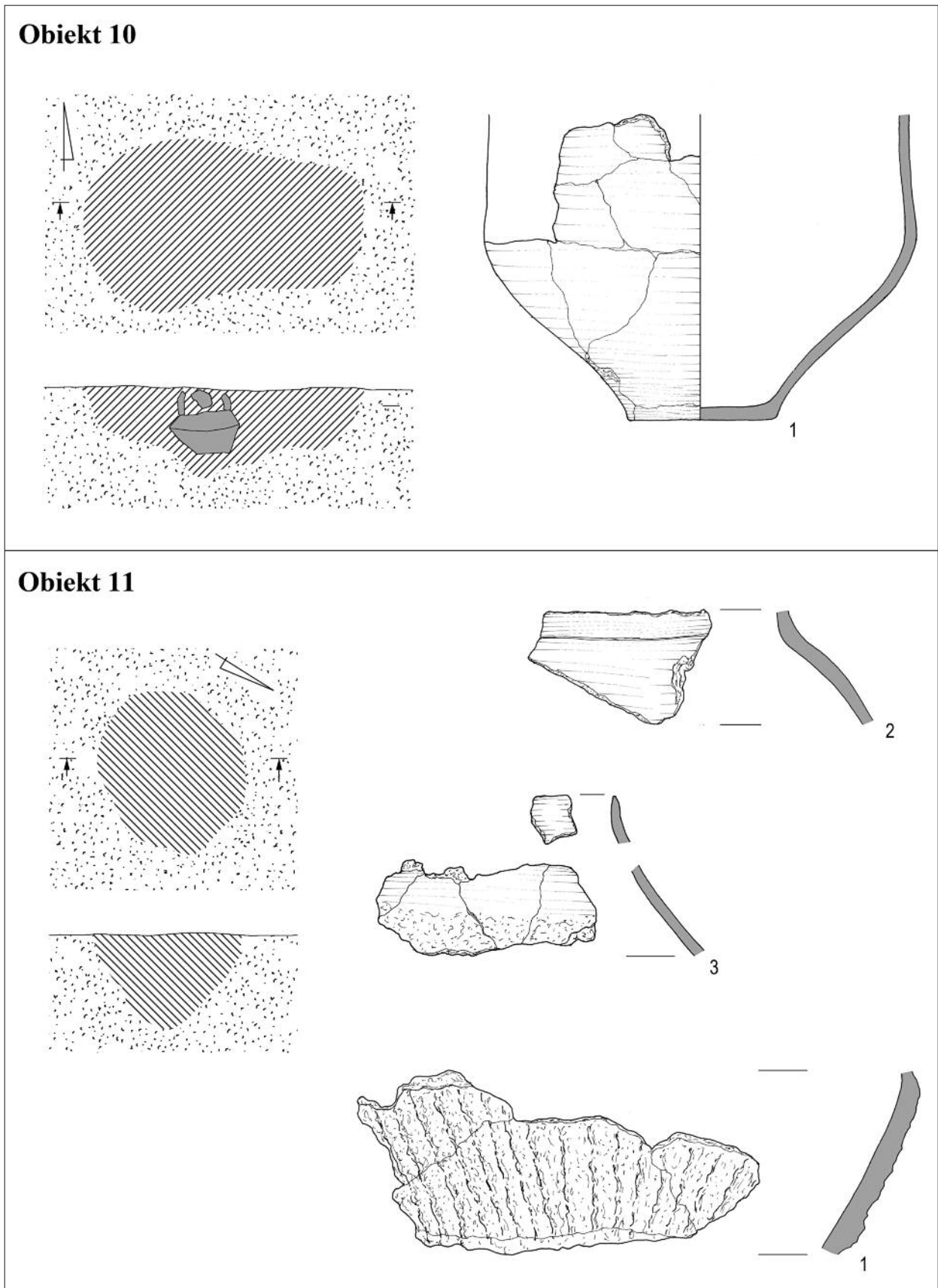
Obiekt w planie owalny, o wymiarach 42×74 cm i barwie jasnobieżowej. W stropie widoczne liczne fragmenty przepalonych kości. W profilu jama o kształcie półowalnym, o gł. około 40 cm. W części stropowej wypełnisko barwy jasnobieżowej, poniżej – czarne z dużą ilością spalenizny i kawałków węgla drzewnych. W centralnej części jamy znajdowało się zwarte skupisko przepalonych kości oraz luźne fragmenty ceramiki.

Inwentarz: 1) Dolna część naczynia, w miejscu największej wydętości brzośca zdobienie w postaci ukośnych żłobków, barwa beżowoceglasta, domieszka średnioziarnista. Wys. 9 cm, średn. dna 8 cm. 2) Fragment przydennej części naczynia, barwa ciemnobrunatna, domieszka gruboziarnista. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/41/05

⁵ Na podstawie analogicznych przypadków zarejestrowania na omawianym stanowisku obiektów o słabo uchwytnym zarysie jamy i zawierających skąpy materiał ceramiczny i kostny, obiekt 36/2005 został uznany za pochówek. Być może niewielka

głębokość jamy jest wynikiem znacznego uszkodzenia jej stropu, na co wpływ mogło mieć zastosowanie podczas badań ciężkiego sprzętu mechanicznego.

Ryc. 7. Obiekty 10, 11 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 7. Features 10, 11, and the pottery discovered therein.

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy żółtej i brązowo-czarnej. Wyróżniono trzy części skaliste kości skroniowej, co przemawia za tym, iż są to szczątki dwóch osób. W przypadku jednej z nich zidentyfikowano elementy pochodzące ze wszystkich odcinków szkieletu. Delikatna budowa kośćca oraz w niewielkim stopniu zobliterowane szwy czaszkowe świadczą, że najprawdopodobniej była to kobieta w wieku *adultus/maturus*. Stan zachowania materiału umożliwił pomiar średn. główki kości promieniowej, która wynosi 18 mm. Przepuszczalny wzrost oszacowano na 160–164 cm. Szczątki drugiego osobnika zachowały się w sposób fragmentaryczny. Niezrośnięte nasady kości długich oraz ich rozmiary świadczą, iż drugi osobnik – płci nieokreślonej – był w wieku *infans/iuvenis*.

1) Kobieta, *adultus/maturus*.

2) Płeć nieokreślona, *infans/iuvenis*.

Obiekt 16 (40/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 9/16)

Obiekt w planie owalny, o wymiarach 34×50 cm i barwie jasnobieżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W stropie widoczne były drobne fragmenty przepalonych kości i ceramiki. W profilu jama o kształcie półowalnym, o gł. 26 cm. W części stropowej wypełnisko barwy jasnobieżowej. W spągu zalegał pokład spalenizny z fragmentami węgla drzewnych. Kilka centymetrów poniżej stropu znajdowało się mocno uszkodzone naczynie, w którym wystąpiło skupisko przepalonych kości. Znalezione także luźne fragmenty ceramiki.

Inwentarz: 1) Naczynie z wysoką cylindryczną szyjką i baniastym brzuścem (popielnica), barwa ceglasta, domieszka drobnoziarnista. Wys. około 17 cm, średn. dna 8 cm. 2) 5 fragmentów naczynia, kolor ceglasty, domieszka gruboziarnista, ze znaczną ilością tłuczni widocznego szczególnie na powierzchni zewnętrznej, noszącej również ślady po obmazywaniu gliną. 3) Przydenna część naczynia, barwa beżowa, domieszka gruboziarnista, średn. dna 7 cm. 4) Dno naczynia, barwa jasnobrunatna, domieszka gruboziarnista. 5) Ucho naczynia, barwa jasnobrunatna, domieszka drobnoziarnista. 6) Fragment wylewu naczynia, barwa ceglasta, domieszka gruboziarnista. 7) Fragment naczynia, w górnej części widoczne zdobienie w postaci szerokich ukośnych żłobków, barwa ceglasta, domieszka gruboziarnista z dużą ilością tłuczni. 8) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. W/19/05, C/42/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich różnej wielkości (przeważnie drobne i bardzo drobne), barwy żółtej, brązowej i czarnej. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Na uwagę zasługują elementy takie jak delikatna budowa czaszki z częściowo zobliterowanymi szwami oraz delikatna górna krawędź oczodołu, a także lekko zaznaczone przyczepy mięśniowe. Stan zachowania materiału pozwolił na dokonanie pomiarów średn. główki kości ramieniowej (41 mm), oraz średn. główki kości pro-

mieniowej (18 mm). Wzrost oszacowano na 160–164 cm.
1) Kobieta, *adultus/maturus*.

Obiekt 17 (41/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 9/17)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 35 cm i barwie jasnobieżowej. W stropie widoczne liczne fragmenty przepalonych kości. W profilu jama o kształcie półowalnym, o gł. ok. 20 cm. W części stropowej barwa jasnobieżowa, w spągowej – czarna z dużą ilością spalenizny. W wypełnisku znajdowały się liczne fragmenty ceramiki oraz przepalone kości.

Inwentarz: 1) Fragmentarycznie zachowane duże grubościennne naczynie, powierzchnia chropowata, barwa brunatna, domieszka gruboziarnista. 2) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/47/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich barwy żółto-szarej, o różnych rozmiarach (m.in. fragmenty duże). Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Na uwagę zasługują smukłe i delikatne paliczki, wysklepione oczodoły o delikatnej górnej krawędzi oraz częściowo zobliterowane szwy czaszkowe. Stan zachowania materiału pozwolił na dokonanie pomiaru średn. główki kości udowej, wynoszącej 33 mm. Wzrost oszacowano na 150–154 cm.

1) Kobieta, *adultus/maturus*.

Obiekt 18 (47/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 10/18)

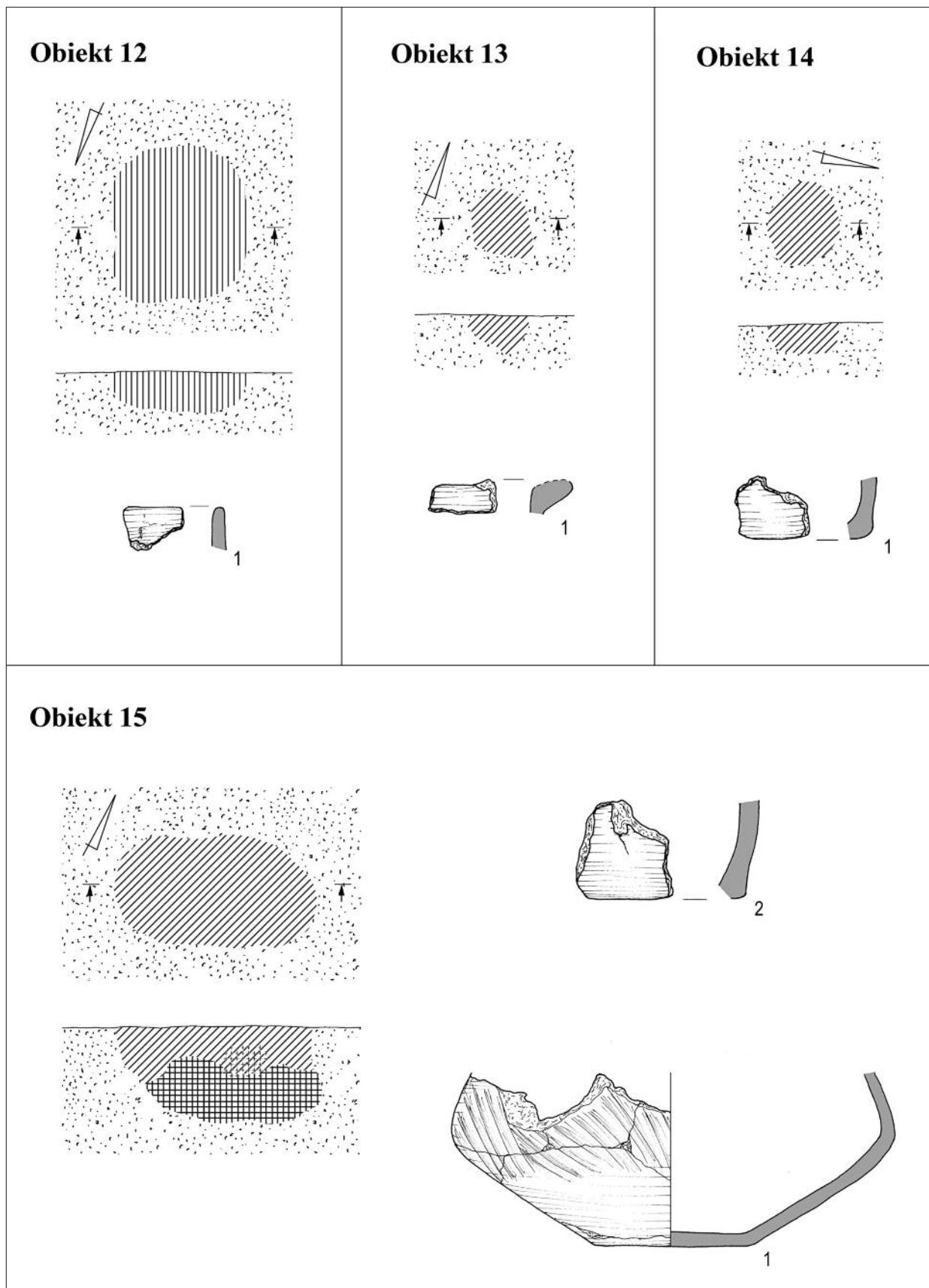
Obiekt w planie kolisty, o średn. 50 cm i barwie jasnobieżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. Zarys obiektu w stropie wyznaczały fragmenty wylewu naczynia. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 20 cm i kolorze jasnobieżowym. W wypełnisku znajdowało się duże naczynie, zawierające skupisko przepalonych kości oraz kilka luźnych fragmentów ceramiki.

Inwentarz: 1) Duże dwustożkowe naczynie o ostrym załomie brzuśca (popielnica), w górnej części gładzone, w części dolnej – począwszy od załomu brzuśca widoczne ślady palców po obmazywaniu gliną, barwa czarna, domieszka drobnoziarnista. Wys. około 28 cm, średn. wylewu 28 cm, średn. dna 11,5 cm. 2) Fragment wylewu naczynia, barwa ceglasta, domieszka gruboziarnista. 3) Fragment wylewu, barwa ciemnobieżowa, domieszka gruboziarnista. 4) Fragment ucha naczynia, barwa ciemnobieżowa, domieszka gruboziarnista. 5) Fragment mocno przepalonego wylewu, barwa ciemnoceglasta, domieszka gruboziarnista. 6) Fragment wylewu, barwa szara, domieszka drobnoziarnista. 7) Fragment ceramiki z widocznym zdobieniem w postaci poziomych kreskowań ujętych w dwie linie ryte, barwa beżowa, domieszka drobnoziarnista. 8) Osiemnaście niecharakterystycznych fragmentów ceramiki. 9) Fragmenty przepalonych kości z urny.

Nr inw. pol. C/49/05

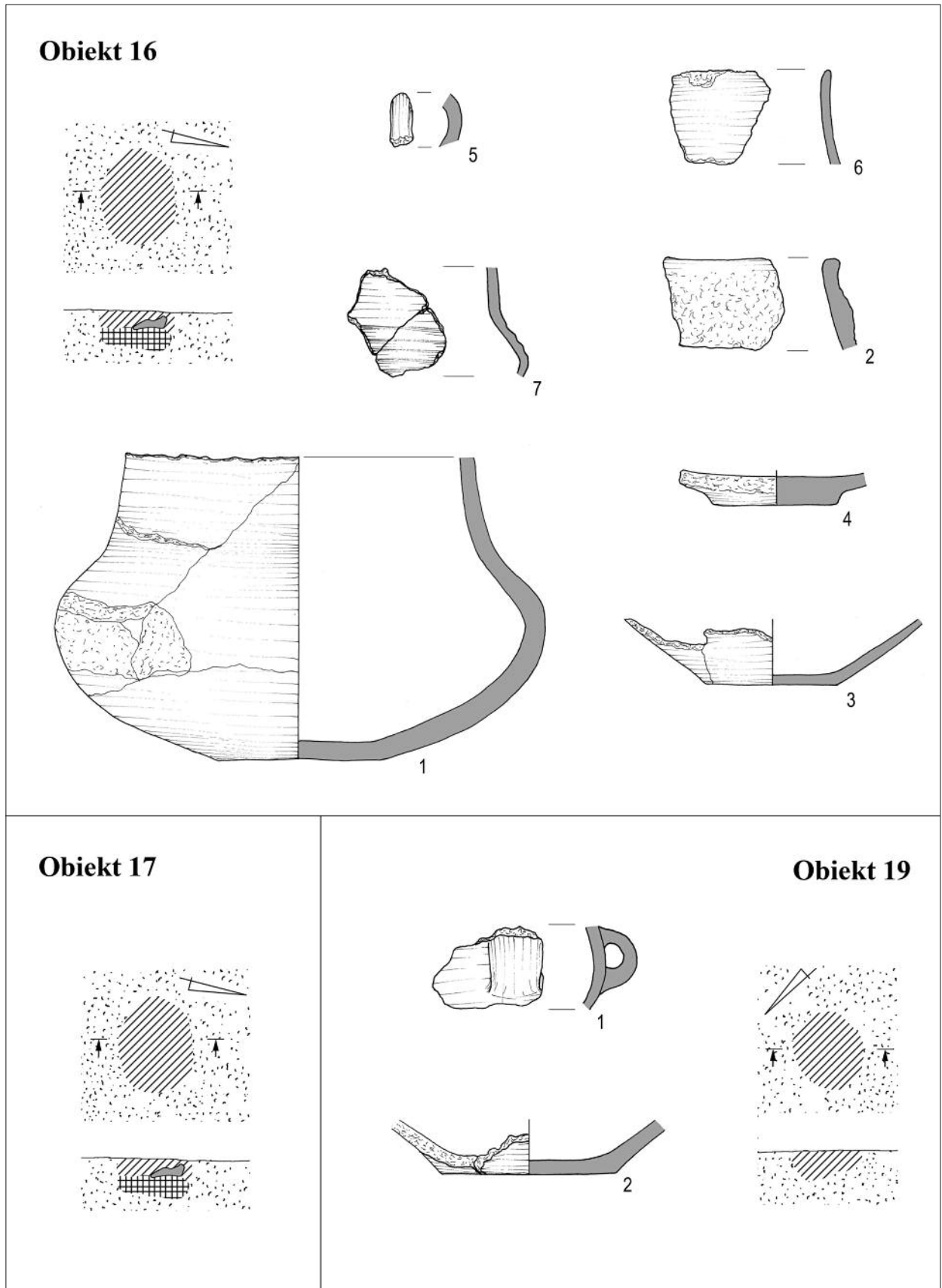
Uwagi: nr 5–7 – ceramika kultury przeworskiej, okres wpływów rzymskich

Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej. Zachowane

Ryc. 8. Obiekty 12, 13, 14 i 15 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

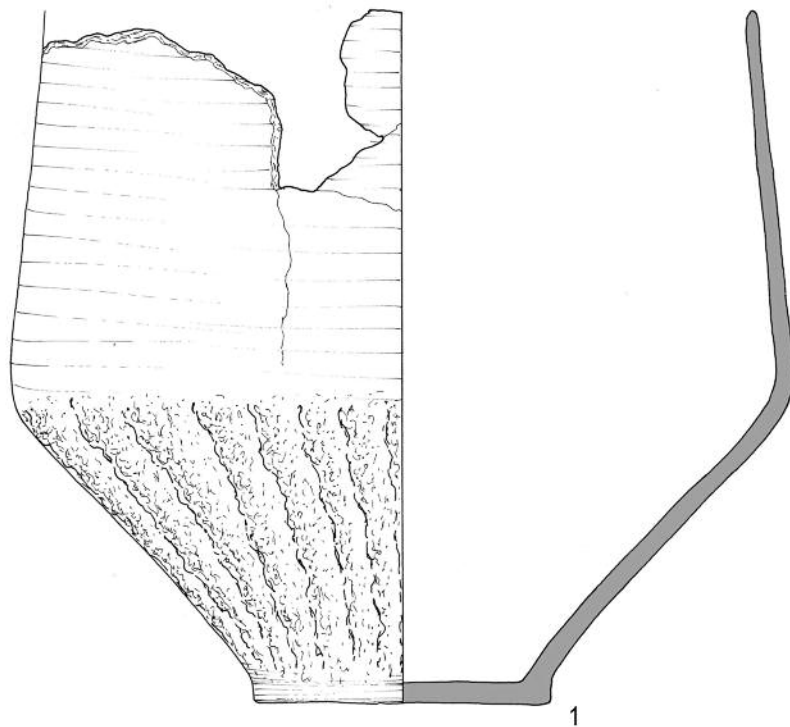
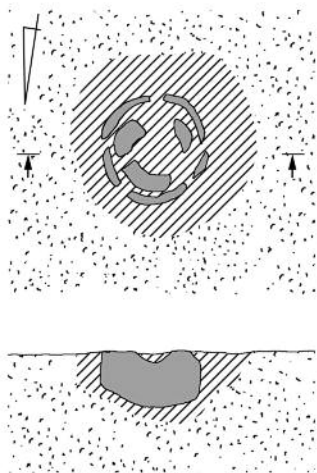
Fig. 8. Features 12, 13, 14, and 15 with the pottery discovered therein.

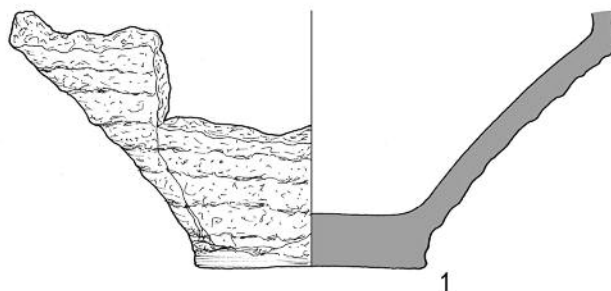
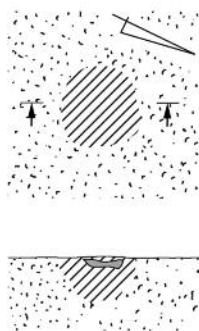
Ryc. 9. Obiekty 16, 17 i 19 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 9. Features 16, 17, and 19 with the pottery discovered therein.

Obiekt 18

Obiekt 20

Ryc. 10. Obiekty 18, 20 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 10. Features 18, 20, and the pottery discovered therein.

szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Stan zachowania materiału – wielkość fragmentów do 10 cm – pozwolił na dokonanie pomiaru średn. główki kości ramieniowej, wynoszącej 43 mm. Cechy takie jak duża ilość istoty gąbczastej, mocne urzeźbienie kośćca, masywne paliczki, kość krzyżowa z powierzchnią uchową sięgającą drugiego kręgu, U-kształtny łuk zębodołowy, obła krawędź oczodołu, kwadratowe oczodoły, fragmenty kości ciemieniowej z częściowo zobliterowanym szwem strzałkowym świadczą, iż pochowaną osobą był mężczyzna w wieku *adultus/maturus*. Wzrost oszacowano na 171–175 cm.

1) Mężczyzna, *adultus/maturus*.

Obiekt 19 (49/2005) – grób jamowy (Ryc. 9/19)

Obiekt w planie kolisty, o średn. około 60 cm i barwie jasnobieżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W stropie widoczne były fragmenty ceramiki. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 10 cm i barwie jasnobieżowej. W wypełnisku znajdowały się liczne fragmenty ceramiki oraz kilka fragmentów przepalonych kości.

Inwentarz: 1) Około 50 fragmentów naczynia z uchem, powierzchnia chropowata, barwa ceglata, domieszka gruboziarnista. 2) Przydenna część naczynia, barwa beżowa, domieszka gruboziarnista z tłucznem, średn. dna 9 cm. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/51/05

Ekspertyza antropologiczna: 5 drobnych fragmentów przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej. Są to pozostałości trzonów kości długich oraz fragmenty sklepienia czaszki. Szczątki należały do jednego osobnika.

1) Płeć nieokreślona, wiek nieokreślony.

Obiekt 20 (50/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 10/20)

Obiekt w planie kolisty, o średn. 22 cm i barwie jasnobieżowej. W profilu jama o kształcie półkolistym, o gł. 12 cm i barwie jasnobieżowej. W stropie znajdowała się przydenna część naczynia. Ponadto w wypełnisku znaleziono liczne fragmenty grubościennej ceramiki oraz przepalone kości.

Inwentarz: 1) Fragment wylewu naczynia, barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista. 2) Fragmentarycznie zachowane grubościenne naczynie (grubość ścianek ok. 1,2 cm), na powierzchni widoczne ślady palców po obmazywaniu gliną, barwa jasnobieżowobrunatna, domieszka gruboziarnista. Wys. zrekonstruowanej części 10 cm, średn. dna 9 cm. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/52/05

Ekspertyza antropologiczna: Nieliczne drobne i średniej wielkości fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy jasnożółtej, należące do dwóch osób. Wśród szczątków pierwszego osobnika przeważają pozostałości trzonów kości długich. Cechy takie jak delikatna budowa kośćca, brak obliteracji szwów oraz zrosnięte nasady kości długich pozwalają stwierdzić, iż pochowaną osobą była kobieta w wieku *adultus*. Wyróżniono także kilkanaście fragmentów przepalonych kości należących do drugiego osobnika,

których rozmiar, stopień skostnienia (niezrosnięte nasady kości długich) oraz obecność zębów mlecznych świadczą, iż są to szczątki dziecka, nieokreślonej płci.

1) Kobieta, *adultus*.

2) Płeć nieokreślona, *infans I*.

Obiekt 21 (52/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 11/21)

W planie obiekt kolisty, o średn. około 40 cm i barwie jasnobieżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W profilu zarys jamy słabo widoczny, zbliżony do półkolistego, o gł. około 30 cm i barwie jasnobieżowej. W wypełnisku znajdowało się mocno uszkodzone naczynie, zawierające przepalone kości oraz luźne fragmenty ceramiki.

Inwentarz: 1) Naczynie z wysoką cylindryczną szyjką (popielnica), barwa beżowoceglasta, domieszka średnioziarnista. Wys. 20 cm, średn. wylewu 17,5 cm, średn. dna 9 cm. 2) Fragment wylewu naczynia, powierzchnia chropowata, barwa ciemnoceglasta, domieszka gruboziarnista. 3) Fragment wylewu naczynia, barwa jasnobrunatna, domieszka gruboziarnista. 4) 8 niecharakterystycznych fragmentów ceramiki (w tym dwa różne wylewy). 5) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/54/05

Ekspertyza antropologiczna: Liczne, drobne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy żółtej i szaro-brązowej. Cechy takie jak drobna budowa kośćca, ostro zakończona górna krawędź oczodołu, brak śladów obliteracji szwów czaszkowych oraz niezrosnięte niektóre nasady kości długich świadczą, iż pochowaną osobą była kobieta w wieku *iuvnis-adultus*. Stan zachowania materiału pozwolił na dokonanie pomiarów średn. główki kości promieniowej, wynoszącej 15 mm. Wzrost oszacowano na 150–154 cm.

1) Kobieta, *iuvnis-adultus*.

Obiekt 22 (53/2005) – grób popielnicowy (Ryc. 11/22)

W planie obiekt kolisty, o średn. 30 cm i barwie jasnobieżowej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W profilu zarys jamy słabo widoczny, zbliżony do półowalnego, o gł. 34 cm i barwie jasnobieżowej. W wypełnisku znajdowało się, stojące na dnie, mocno uszkodzone naczynie zawierające przepalone kości.

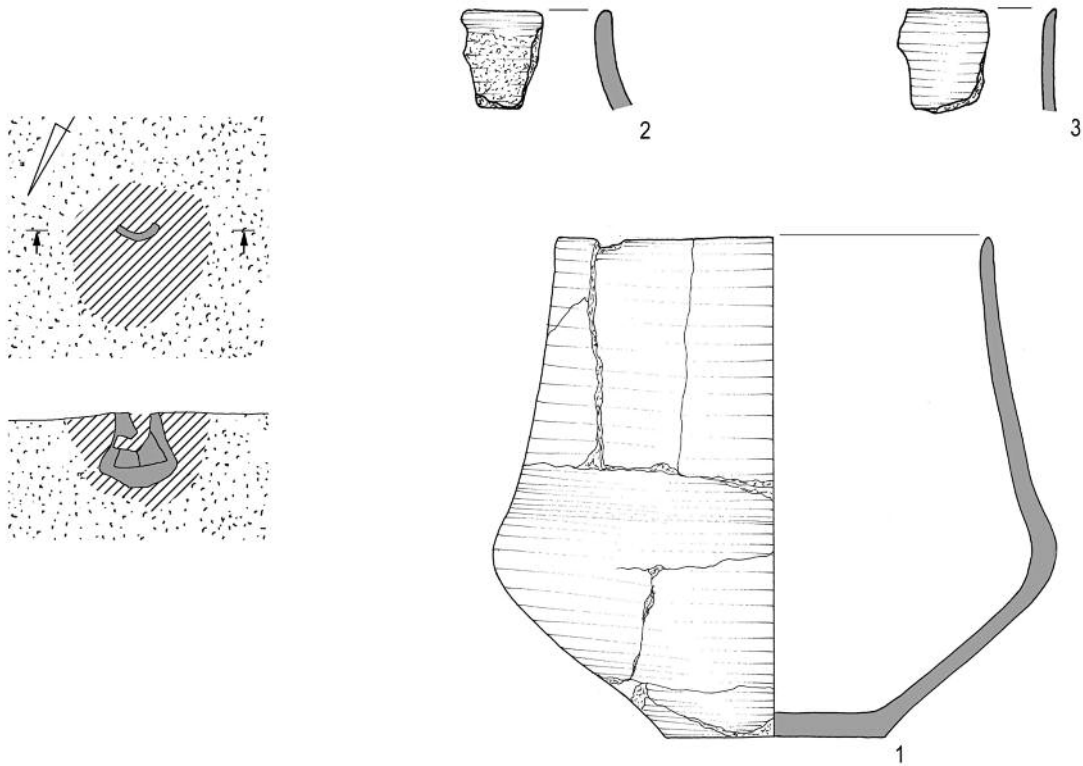
Inwentarz: 1) Naczynie z wysoką cylindryczną szyjką i nisko osadzonym, baniastym brzuścem (popielnica), barwa ceglata, domieszka gruboziarnista. Wys. 26 cm, średn. wylewu 17,5 cm, średn. dna 9 cm. 2) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/55/05

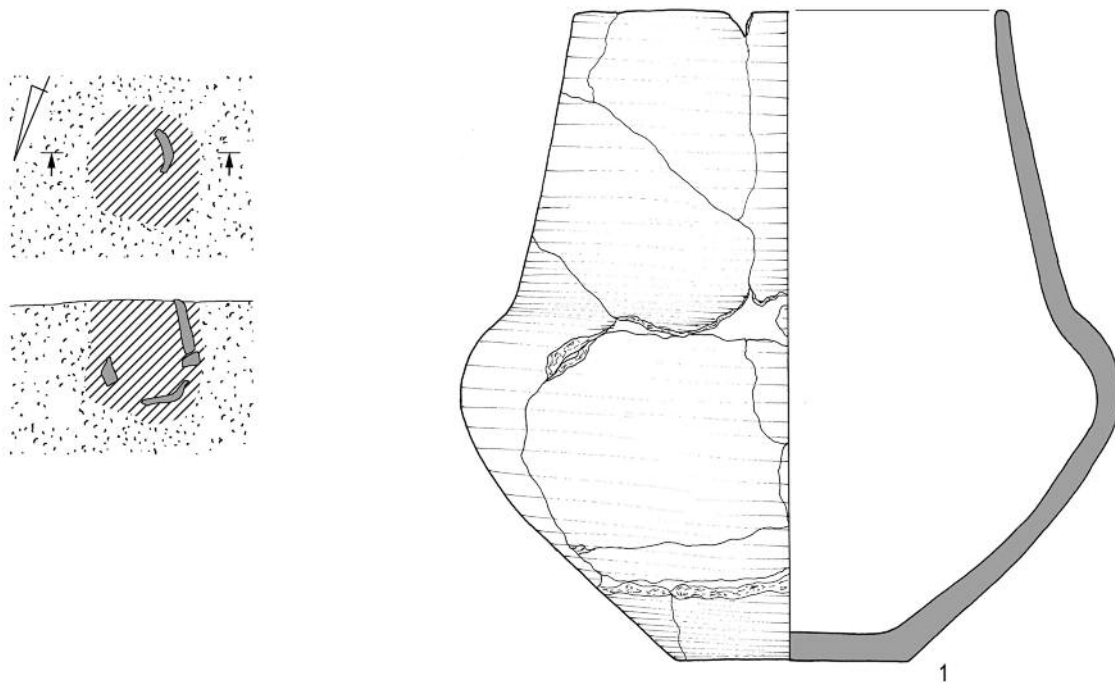
Ekspertyza antropologiczna: Liczne fragmenty przepalonych kości barwy jasnożółtej, małej i średniej wielkości. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Cechy takie jak delikatna budowa kośćca, niski stopień skostnienia oraz brak obliteracji szwów czaszkowych pozwalają stwierdzić, że są to szczątki kobiety w wieku *adultus*.

1) Kobieta, *adultus*.

Obiekt 21

Obiekt 22

Ryc. 11. Obiekty 21, 22 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 11. Features 21, 22, and the pottery discovered therein.

Obiekt 23 (54/2005)⁶ – grób popielnicowy (Ryc. 12/23)

Obiekt w planie zbliżony do owalnego, o wymiarach 50×60 cm i barwie jasnożółtej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. około 20 cm i barwie jasnożółtej. W wypełniku znajdowały się trzy naczynia, z których dwa zawierały skupiska przepalonych kości.

Inwentarz: 1) Naczynie z wysoką cylindryczną szyjką i niskim brzuścem (popielnica 1), w dolnej części baniastym, barwa ceglasta, domieszka gruboziarnista. Wys. 15 cm, średn. wylewu 15 cm, średn. dna 5,5 cm. 2) Dolna część naczynia, barwa beżowoceglasta, domieszka gruboziarnista. Wys. około 5 cm, średn. dna 8 cm. 3) Zachowane fragmentarycznie naczynie (popielnica 2), barwa beżowoceglasta, domieszka gruboziarnista. Wys. zrekonstruowanej części przydennej 8 cm, średn. dna 10 cm. 4) Liczne fragmenty przepalonych kości z popielnicy 1. 5) Liczne fragmenty przepalonych kości z popielnicy 2.

Nr inw. pol. C/56,57/05

Ekspertyza antropologiczna: Popielnica 1: Liczne fragmenty przepalonych kości barwy jasnożółtej, różnych rozmiarów (w tym bardzo duże). Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Cechy takie jak delikatna budowa kośćca (w tym lekko zaznaczone kresy), duża ilość istoty gąbczastej, brak śladów obliteracji szwów czaszkowych i wysklepione oczodoły świadczą o tym, że są to szczątki kobiety w wieku *adultus*.

Popielnica 2: Liczne fragmenty przepalonych kości barwy żółto-brązowej, różnych rozmiarów (m.in. średniej wielkości i dużych). Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Cechy takie jak średnia budowa kośćca, duża ilość istoty gąbczastej oraz brak śladów obliteracji szwów czaszkowych świadczą, iż są to szczątki przypuszczalnie kobiety w wieku *adultus*. Wzrost oszacowano na 160–164 cm.

1) Kobieta, *adultus* (popielnica 1).

2) Kobieta?, *adultus* (popielnica 2).

Obiekt 24 (55/2005) – grób jamowy (Ryc. 12/24)

Obiekt w planie owalny, o wymiarach 60×110 cm i barwie jasnożółtej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W stropie widoczne były drobne fragmenty przepalonych kości. W profilu jama o kształcie niecki, o gł. 14 cm i barwie jasnożółtej. W wypełniku znajdowały się pojedyncze fragmenty ceramiki i przepalone kości.

Inwentarz: 1) Fragment dna naczynia, barwa ciemnobrunatna, domieszka średnioziarnista. 2) Fragment brzuśca naczynia z widocznym zdobieniem w postaci poziomych żłobków, barwa czarna, domieszka średnioziarnista. 3) Fragmenty przepalonych kości.

Nr inw. pol. C/58/05

Ekspertyza antropologiczna: Niewielka ilość drobnych i średniej wielkości fragmentów przepalonych kości ludzkich barwy żółtej. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Cechy takie jak ogólna budowa kośćca, ilość istoty gąbczastej oraz brak śladów obliteracji szwów czaszkowych świadczą o tym, iż są to szczątki osobnika w wieku *adultus*.

1) Płeć nieokreślona, *adultus*.

Obiekt 25 (56/2005)⁷ – grób popielnicowy (Ryc. 13/25)

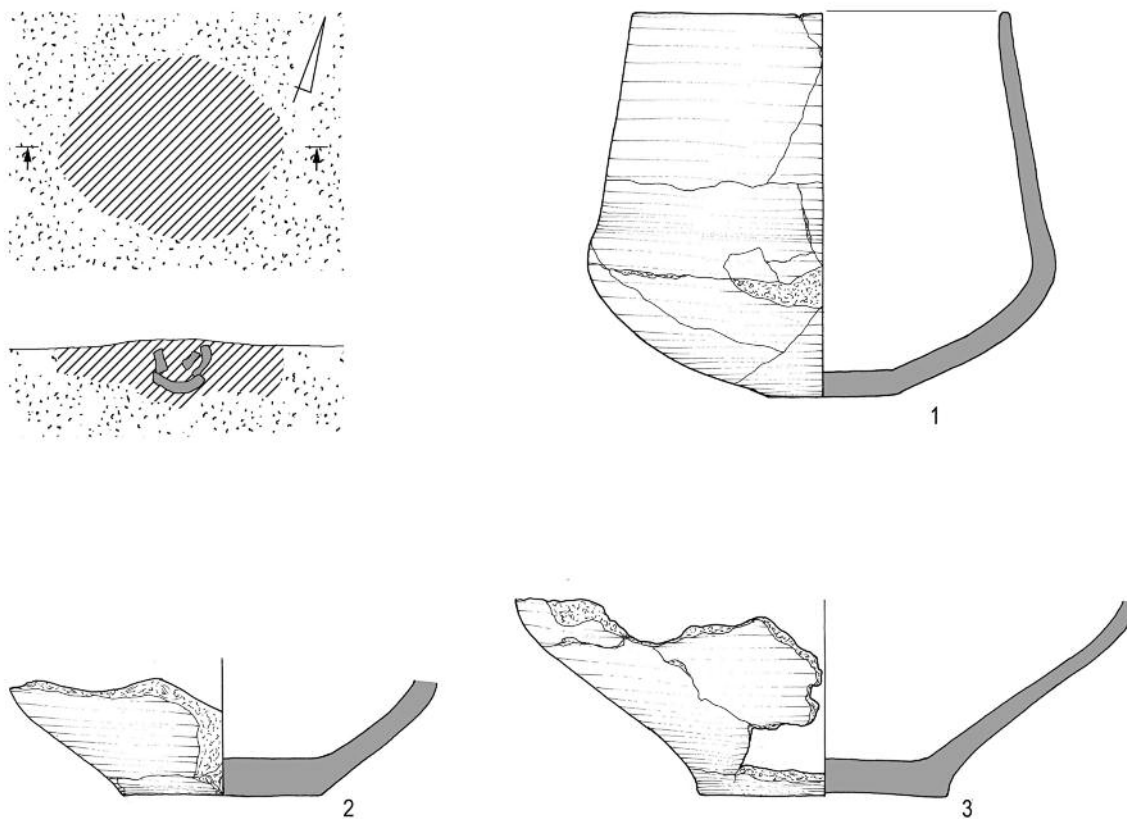
Obiekt w planie kolisty, o średn. około 40 cm i barwie jasnożółtej, nieznacznie odróżniającej się od calca. W stropie widoczne było niewielkie dno naczynia. W profilu jama zbliżona do półowalnej, o gł. 22 cm i barwie jasnożółtej. W wypełniku znajdowały się trzy naczynia. Pierwsze – zlokalizowane we wschodniej części obiektu, pełniące funkcję popielnicy (1), nakrywała ustawiona do góry dnem misa (2). Trzecie naczynie (3) umiejscowione było w zachodniej części obiektu. Obie urny zawierały przepalone kości.

Inwentarz: 1) Fragmentarycznie zachowane naczynie (popielnica 1), barwa ceglasta, domieszka gruboziarnista. Wys. zrekonstruowanej części 11,5 cm, średn. dna 8 cm. 2) Misa o ostrym załomie brzuśca i szeroko wychylonym wylewie,

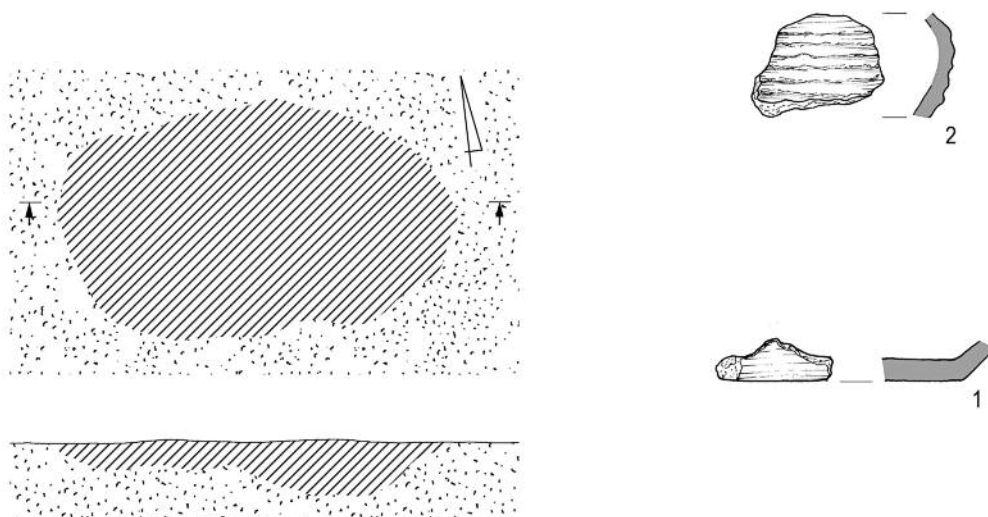
⁶ Obiekt 54/2005 został przez badaczy rozdzielony na groby: A i B, jak się wydaje, na podstawie obecności dwóch popielnic w jamie grobowej. Jednakże analiza przeprowadzona przez autorkę nie potwierdza zasadności takiego podziału – brak jest podstaw, by dzielić jamę grobową na dwie części. Ekspertyza antropologiczna wykazała, że w obu popielnicach znajdowały się szczątki kobiety w wieku *adultus*, lecz ich stan zachowania nie pozwala na sprecyzowanie, czy należały one do jednej, czy dwóch osób. Z uwagi na to, iż naczynia znajdowały się w jamie o nienaruszonym, jednorodnym układzie stratygraficznym, można przypuszczać, że zawierały szczątki tej samej osoby.

⁷ Obiekt 56/2005, podobnie jak 54/2005, na podstawie – jak się wydaje – podobnych kryteriów (por. przyp. 6) został przez badaczy rozdzielony na groby A i B. Również w tym przypadku analiza przeprowadzona przez autorkę nie pozwala na podtrzymanie tego podziału. Ekspertyza antropologiczna wykazała, iż w naczyniach znajdowały się szczątki kobiet w wieku: *adultus* i *iuvencis/adultus*. Jednakże na podstawie niektórych cech wspólnych, zaobserwowanych w materiale kostnym z obu naczyń oraz z uwagi na to, iż urny znajdowały się w jamie o nienaruszonym, jednorodnym układzie stratygraficznym, nie można wykluczyć, że szczątki z obu naczyń należą do tego samego osobnika.

Obiekt 23

Obiekt 24

Ryc. 12. Obiekty 23, 24 oraz pochodzące z nich zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 12. Features 23, 24, and the pottery discovered therein.

pierwotnie zaopatrzona w ucho, barwa beżowa, domieszka średnioziarnista. Wys. 15,5 cm, średn. wylewu 26 cm, średn. dna 8 cm. 3) Naczynie z wysoką cylindryczną szyjką (popielnica 2), barwa ceglastobeżowa, domieszka gruboziarnista. Wys. 23 cm, średn. wylewu 20 cm, średn. dna 7 cm. 4) Fragmenty przepalonych kości z popielnicy 1. 5) Fragmenty przepalonych kości z popielnicy 2.

Nr inw. pol. C/59,60/05

Ekspertyza antropologiczna: Popielnica 1: Liczne fragmenty przepalonych kości ludzkich barwy jasnożółtej i szarej, przeważnie małe i średniej wielkości. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Cechy takie jak ostra górna krawędź oczodołu, brak śladów obliteracji szwów czaszkowych oraz niezrośnięte niektóre nasady kości długich świadczą, że są to szczątki kobiety w wieku *iuvenis/adultus*. Popielnica 2: Liczne drobne fragmenty przepalonych kości ludzkich, barwy żółtej. Zachowane szczątki reprezentują różne odcinki szkieletu jednego osobnika. Cechy takie jak delikatna budowa kośćca, ostra krawędź oczodołu, mały wyrostek sutkowaty, słabo zaznaczona kresa chropawa oraz brak śladów obliteracji szwów czaszkowych świadczą, iż są to szczątki kobiety w wieku *adultus*.

1) Kobieta, *iuvenis/adultus* (popielnica 1).

2) Kobieta, *adultus* (popielnica 2).

Analiza zabytków

Zabytki kultury łużyckiej pozyskane w trakcie badań w 2004 i 2005 roku to wyłącznie materiały ceramiczne. Z ogółem dwudziestu pięciu grobów pochodzą 22 naczynia pełniące przeważnie funkcję popielnic, rzadziej pokrywy czy przystawek, oraz luźne fragmenty ceramiki. W celu opracowania form ceramicznych wykorzystano publikację T. Węgrzynowicz (1973), zawierającą charakterystykę zabytków wschodniej strefy kultury łużyckiej. Zrekonstruowane naczynia mieszczą się w zakresie podstawowych form spotykanych na innych stanowiskach grupy północnomazowieckiej kultury łużyckiej. Są to naczynia wazowate, dwustożkowate i misy, a także jeden okaz kubka i fragment brzuśca najprawdopodobniej „naczynia o kulistym brzuścu”. Spośród luźnych fragmentów ceramiki najliczniejsze są wylewy, jednakże często występowały także ułamki brzuśców – istotne ze względu na walory chronologiczne zdobiących je wąskich ukośnych żłobków.

Naczynia wazowate

Wyróżniono 12 naczyń wazowatych, odpowiadających odmianom A i C (WĘGRZYNOWICZ 1973: 30–33, ryc. 8, 9), co stanowi w przybliżeniu 50% materiałów kultury łużyckiej pozyskanych na stanowisku w Magnuszewie Małym.

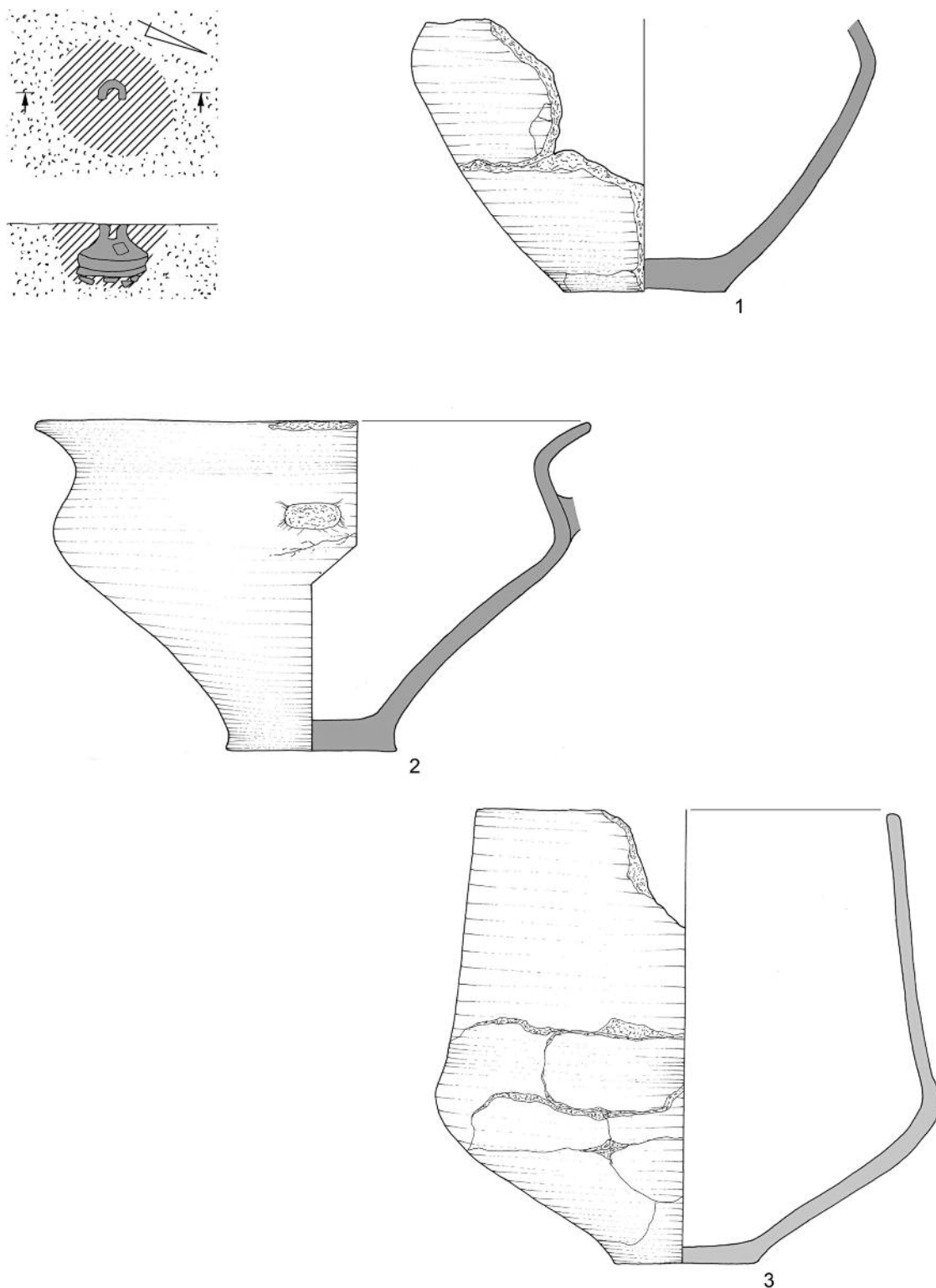
Kryteriom odmiany A odpowiada siedem naczyń z omawianego zbioru, pochodzących z obiektów 5 (Ryc. 5/5:1), 8 (Ryc. 6/8:1), 15 (Ryc. 8/15:1), 21 (Ryc. 11/21:1), 22 (Ryc. 11/22:1) i dwa naczynia z obiektu 25 (Ryc. 13/

25:1,3). Ich forma odznacza się wyraźnym profilowaniem, widocznym szczególnie w przypadku egzemplarza z obiektu 22 (Ryc. 11/22:1). Niemal u wszystkich omawianych egzemplarzy wysokie szyjki zwięzają się ku górze, choć tę cechę trudno wskazać w przypadku naczynia z obiektu 15, zachowanego tylko w dolnej partii (Ryc. 8/15:1). Z obiektu 8 pochodzi jedynie fragment brzuśca, jednakże jego charakterystyczna forma pozwala na zaliczenie go do naczyń wazowatych odmiany A (Ryc. 6/8:1). Powierzchnia naczyń jest w całości wygładzona. Szczególnym okazem jest naczynie z obiektu 15, które w miejscu największej wydętości brzuśca zdobione jest ornamentem wąskich ukośnych żłobków (Ryc. 8/15:1). Motyw ukośnych lub poziomych żłobków wykorzystywany był do zdobienia naczyń łużyckich już od końca III okresu epoki brązu (dalej: OEB), jednakże upowszechnił się nieco później i dopiero od IV OEB na stałe wszedł do kanonu zdobień, w czasach późniejszych przyjmując postać grup żłobków oddzielonych pasem niezdobionym (DĄBROWSKI 1958: 111; 1997: 84–85, WĘGRZYNOWICZ 1973: 61). Popularność opisanej formy ornamentu sprawia, że spotykamy ją w materiałach z niemal wszystkich stanowisk wschodniej strefy kultury łużyckiej. Spośród nekropoli północnomazowieckich naczynia skośnie żłobkowane znane są z Ożumiecha (PUROWSKI 2003: 102), Prążewa (DĄBROWSKI 1956: 211–212) i Kraszewa (MIŚKIEWICZ 1968: 311). Analogie pochodzą również z dalszych stanowisk, jak Kamionka Nadbużna (WĘGRZYNOWICZ 1967: 237) czy Nur-Kolonia, oba w pow. ostrowskim (WĘGRZYNOWICZ 1970: 81).

Wśród znalezisk z Magnuszewa Małego znajdują się dwa egzemplarze naczyń wazowatych, reprezentujące odmianę C (WĘGRZYNOWICZ 1973: 32–33, ryc. 9). Okazy te pochodzą z obiektów 16 (Ryc. 9/16:1) i 23 (Ryc. 12/23:1). Dobrze zachowane naczynie z obiektu 16, posiada szeroką cylindryczną szyjkę, przechodzącą w łagodnie profilowany, baniasty brzusiec. Powierzchnia jest w całości wygładzona. Kompletne naczynie z obiektu 23 również odznacza się łagodnym profilowaniem, a wysoka szyjka nieznacznie zwięza się ku górze. W tym przypadku powierzchnia także jest w całości wygładzana. Egzemplarze odmiany C są bardzo często spotykane na wschodniołużyckich nekropiach, zwłaszcza tych z okolic Warszawy. Dla przykładu, na stanowisku Warszawa-Grochów, pole „Brylowszczyzna”, pow. warszawski, stanowiły one ponad połowę zabytków ceramicznych (WĘGRZYNOWICZ 1973: 33; GĄDZIKIEWICZ-WOŹNIAK 1961). Do grupy naczyń wazowatych, choć bez możliwości dokładniejszej klasyfikacji, zaliczyć można także dwa naczynia z obiektu 23, zachowane w niewielkim stopniu – jedynie w partii przydennej (Ryc. 12/23:2,3).

Naczynia wazowate są formami długotrwałymi i występują już od schyłku III OEB. Głównie jednak spotykane są w zespołach z IV OEB, natomiast ich użytkowanie poświadczono jest także w okresie halsztackim (WĘGRZYNOWICZ 1973: 53). Wszystkie naczynia wazowate odkryte na cmentarzysku w Magnuszewie Małym pełniły funkcję popielnicy; podobne tendencje w wyborze kształtu urny

Obiekt 25

Ryc. 13. Obiekt 25 oraz pochodzące z niego zabytki ceramiczne (rys. A. Jarzec).

Fig. 13. Feature 25 and the pottery discovered therein.

zarejestrowano na niemal wszystkich nekropolach wschodniej strefy kultury łużyckiej, m.in. w pobliskich: Ożumiechu (PUROWSKI 2003), Szydłowie i Zeńboku (DĄBROWSKI 1958; 1959), Prządzie (DĄBROWSKI 1956), a także Kraszewie (MIŚKIEWICZ 1968: 311).

Naczynia dwustożkowate

Do tej grupy można zaliczyć trzy naczynia z obiektów 11 (**Ryc. 7/11:1**), 18 (**Ryc. 10/18:1**) i 20 (**Ryc. 10/20:1**). Jedynie okaz z obiektu 18 zachował się niemal w całości (**Ryc. 10/18:1**). To wysokie (około 30 cm), czernione naczynie ma szeroką, zwężającą się szyjkę o gładkiej powierzchni. Dolna partia zdobiona jest poprzez pionowe obmazywanie narzuconą gliną, zaś dno jest silnie wyodrębnione, a powierzchnia tuż nad nim wygładzona. Omawiany egzemplarz pełnił funkcję popielnicy. Kolejne z wyróżnionych naczyń pochodzi z obiektu 20 (**Ryc. 10/20:1**). Mimo iż zachowane jest jedynie w dolnej części, na podstawie niewielkiego fragmentu załomu brzuśca możliwe jest jego określenie typologiczne. Powierzchnia zewnętrzna jest zdobiona poprzez obmazywanie rzadką gliną. Dno jest wyodrębnione i wygładzone. W przypadku omawianego egzemplarza trudno stwierdzić, czy złożono w nim spalone szczątki zmarłego, bowiem grób był znacznie zniszczony i zachowany tylko w części spągowej. Ostatnie naczynie zaliczone do grupy dwustożkowatych, pochodzące z obiektu 11 (**Ryc. 7/11:1**), zachowało się tylko fragmentarycznie. Rekonstrukcja obejmuje część dolnej partii z załomem brzuśca, co pozwala na takie właśnie jego określenie typologiczne. To ciemnobrunatne naczynie było zdobione za pomocą pionowego obmazywania narzuconą gliną. Jak wynika z informacji zawartych w dokumentacji polowej, służyło ono jako popielnica.

Formy dwustożkowate nie mają istotnych walorów chronologicznych i odznaczają się długotrwałym występowaniem. Ich obecność w inwentarzach grobowych zaznacza się już od końca III OEB, a potwierdzona jest także we wczesnej epoce żelaza (WĘGRZYNOWICZ 1973: 55). Cechą pomocną w odróżnianiu form starszych od młodszych może być ostry załom brzuśca (WĘGRZYNOWICZ 1967: 244; por. DĄBROWSKI 1997: 84; WĘGRZYNOWICZ 1973: 55). Popularność omawianych form w obrębie wschodniej strefy kultury łużyckiej zaznacza się szczególnie na terenie grupy północnomazowieckiej. Nie brak analogii z pobliskiego Szydłowa (DĄBROWSKI 1959: 245), Zeńboka (DĄBROWSKI 1958: 107), Kraszewa (MIŚKIEWICZ 1968: 311), czy zwłaszcza Ożumiecha, gdzie stanowiły połowę całości pozyskanego materiału ceramicznego (PUROWSKI 2003: 100).

Naczynia esowate

Jedynie naczynie tego typu z cmentarzyska w Magnuszewie Małym pochodzi z obiektu 1 (**Ryc. 4/1:1**). Omawiany egzemplarz ma wysoko umieszczony załom brzuśca oraz mocno wychylony wylew, co – pomimo pewnej asymetryczności zabytku – pozwala na zaliczenie go do tej grupy.

Naczynia esowate są formami popularnymi i długotrwałymi. Licznie spotykane są już w najwcześniejszych inwentarzach wschodniej strefy kultury łużyckiej, z końca III OEB, a występują aż po schyłek epoki brązu. Ze względu na fakt, iż współwystępują z różnymi formami naczyń, trudno uściślić ich datowanie. Istotnym elementem jest wielokrotnie podkreślana w literaturze trzciniecka geneza naczyń esowatych. Znajdują one bowiem swoje odpowiedniki w materiałach z początków epoki brązu, pochodzących z całego terytorium kultury trzcinieckiej, natomiast ich szczególna obecność zaznacza się na terenach położonych na wschód od Wisły, które później były miejscem formowania się wschodniej strefy kultury łużyckiej (DĄBROWSKI 1959: 254; 1961: 38; WĘGRZYNOWICZ 1973: 55). Naczynia esowate były formą często spotykaną, która znajduje liczne analogie na niemal wszystkich stanowiskach w tej strefie osadnictwa łużyckiego.

Misy

Ta szeroka grupa obejmuje okazy o różnych proporcjach, jednakże zawsze spełniających podstawowe kryterium: średnica wylewu jest większa od wysokości naczynia. Cztery egzemplarze mis znalezionych na stanowisku w Magnuszewie Małym – w obiektach 7, 9, 19 i 25 – można zaliczyć do odmiany A (por. WĘGRZYNOWICZ 1973: 36, ryc. 13:a–c). Z obiektu 19 (**Ryc. 9/19:1**) pochodzi fragment górnej partii misy z szeroko rozchylonym wylewem i zaopatrzonej w taśmowate ucho. Niemal w całości zrekonstruowano natomiast misę z obiektu 7 (**Ryc. 5/7:1**). Silnie wychylony wylew przechodzi w łagodnie profilowany, lekko podcięty w dolnej części brzusiec. Dno jest wyraźnie wyodrębnione i uformowane w postaci niewielkiej pustej nóżki. Ciekawym okazem jest misa z obiektu 25 (**Ryc. 13/25:2**). To wysokie naczynie (około 16 cm) posiada szeroko wychylony wylew, wysoko umieszczony załom brzuśca i wyodrębnione dno; najprawdopodobniej było zaopatrzone w jedno ucho. Omawiany egzemplarz ustawiony był dnem do góry i przykrywał fragmentarycznie zachowaną popielnicę. Jest to jedyny udokumentowany na cmentarzysku w Magnuszewie Małym przykład wykorzystania misy w formie przykrywki, jednakże możemy przypuszczać, iż pozostałe naczynia tego typu pełniły podobną funkcję. Zjawisko nakrywania popielnic przy użyciu naczyń o różnych formach (mis, talerzy, czy pokryw obejmujących) jest spotykane w obrządku pogrzebowym ludności kultury łużyckiej, jednakże zwyczaj ten nie stanowi reguły (DĄBROWSKI 1961: 33; 1997: 135; MALINOWSKI 1967: 51; WĘGRZYNOWICZ 1973: 107). Pomimo nieco łagodniejszego profilu, do tej odmiany można zaliczyć także fragment górnej partii misy z obiektu 9 (**Ryc. 6/9:2**). Zachowana partia tego egzemplarza nie ma śladów obecności ucha.

Misy odmiany A pojawiają się już we wczesnych inwentarzach kultury łużyckiej. Najczęściej spotykane są w zestawach z naczyniami wazowatymi odmiany A i esowatymi, co sugeruje, że chronologia ich występowania ogranicza się przede wszystkim do schyłku III OEB i do IV OEB.

Niewykluczone natomiast, że formy o łagodniejszym profilu występują także w późniejszym okresie (WĘGRZYNOWICZ 1973: 58). Egzemplarze tego typu znane są z całej wschodniej strefy osadnictwa kultury łużyckiej. Analogiczne formy pochodzą z pobliskich cmentarzysk w Szydłowie (DĄBROWSKI 1959: 246, tabl. IV:6), Kraszewie (MIŚKIEWICZ 1968: ryc. 11:b, 12:e), ale także z nieco bardziej oddalonych nekropoli, jak Kamionka Nadbużna (WĘGRZYNOWICZ 1967: ryc. 4:b, 26:e, 31:e).

Do rzadziej spotykanych form należy misa z obiektu 25 (**Ryc. 13/25:2**). Podobne egzemplarze znane są m.in. ze stanowisk w Szydłowie (DĄBROWSKI 1959: tabl. IV:7), Kamionce Nadbużnej (WĘGRZYNOWICZ 1967: ryc. 4:f, 26:g) i Warszawie-Grochowie, st. „Bryłowszczyzna” (GĄDZIKIEWICZ-WOŹNIAK 1961: tabl. XXV:5). Forma ta spotykana jest również na terenach ościennych – w grupie środkowopolskiej kultury łużyckiej. Kilka egzemplarzy takich naczyń wystąpiło m.in. na stanowisku osadowym w Kowalewiczach, pow. zgierski (MARCHELAK, TYSZLER 2003: ryc. 120:2, 125:6, 126:1, 128:1, 133:1, 143:4).

Kubek

W analizowanym zbiorze wystąpił tylko jeden kubek, pochodzący z obiektu 9 (**Ryc. 6/9:1**), który można zaliczyć do odmiany C (WĘGRZYNOWICZ 1973: 39). Omawiany egzemplarz jest dość masywny i odznacza się łukowatym profilem, przypominającym wycinek kuli. Dodatkowo zaopatrzone jest on w szerokie, taśmowate ucho. Kubki należące do tej grupy spotykane są licznie na całym terytorium wschodniej strefy kultury łużyckiej i są tu formą długotrwałą. Ze względu na współwystępowanie z naczyniami o różnej chronologii nie są pomocne w datowaniu zespołów (WĘGRZYNOWICZ 1973: 39, 59).

Naczynie o kulistym brzuścu

W skład inwentarza obiektu 9 wchodzi też fragment wygładzanego brzuśca naczynia o mocno łukowatym profilu (**Ryc. 6/9:3**). W tym przypadku mamy prawdopodobnie do czynienia z rzadko spotykaną formą naczyń o kulistych brzuścach (WĘGRZYNOWICZ 1973: 238). Na podstawie kilku zachowanych fragmentarycznie egzemplarzy, znanych z Kamionki Nadbużnej (WĘGRZYNOWICZ 1967), Drohiczyzna, st. „Szubienica”, pow. drohiczyński (WĘGRZYNOWICZ 1973: 36), i Warszawy-Miedzeszyna, pow. warszawski (MIKŁASZEWSKA-BALCER 1964), wiadomo że naczynia te miały szeroką cylindryczną szyjkę, kulisty brzusiec i płaskie, lekko wyodrębnione lub kuliste dno.

Trudno jest ustalić dokładną chronologię tych kubków, która najczęściej określana jest wyłącznie na podstawie ram chronologicznych użytkowania stanowiska, na którym wystąpiły. Zakres ten waha się od końca III OEB po okres halszacki.

Obrządek pogrzebowy

Spośród ośmiu obiektów zarejestrowanych w trakcie badań w 2004 roku i pięćdziesięciu siedmiu w roku 2005, dwadzieścia pięć uznano za groby kultury łużyckiej z końca III i z IV OEB (**Ryc. 2, 3**). Były to pochówki ciałaopalne, zarówno jamowe, jak i popielnicowe. Groby nie miały zabezpieczeń w postaci obstaw kamiennych czy bruków, niezwykle popularnych w obrządku pogrzebowym ludności kultury łużyckiej, zajmującej północne rubieże jej wschodniej strefy (DĄBROWSKI 1959: 254; 1972: 130; MOGIELNICKA-URBAN 2001: 60; 2004: 69; PUROWSKI 2003). Nekropolę w Magnuszewie Małym można zaliczyć do cmentarzysk płaskich, będących najczęściej spotykaną formą na terenach położonych na wschód od Wisły.

Przeważającym typem pochówków łużyckich na stanowisku w Magnuszewie Małym były groby popielnicowe, zarejestrowane w liczbie 19. Odpowiada to zwyczajom pogrzebowym ludności wschodniej strefy kultury łużyckiej (DĄBROWSKI 1997: 135; MOGIELNICKA-URBAN 2001: 73–74; MALINOWSKI 1967: 37). Naczynia pełniące funkcję popielnicy najczęściej umieszczano bezpośrednio w „czystym” piasku calcowym, przez co zarys jamy grobowej w planie jest niewidoczny (obiekty 9, 10, 11, 18, 20, 21, 22, 23 i 25). Trudność sprawiało także uchwycenie jej zarysu w profilu. Niejednokrotnie obecność grobu stwierdzano jedynie na podstawie rozproszonych fragmentów ceramiki z uszkodzonej urny. W przypadku kilku obiektów (nr 5, 7, 15, 16 i 17), przed wstawieniem popielnicy, na dno jamy zsypano pozostałości stosu ciałaopalnego. Zabieg ten pozwolił określić przybliżone wymiary jam grobowych, których głębokość wahała się od 20 do 34 cm⁸. Funkcję popielnicy najczęściej pełniły naczynia wazowate odmian A i C wg T. Węgrzynowicz, rzadziej naczynia dwustozkowate, a w jednym wypadku – esowate. Podobne tendencje w doborze kształtów urn obserwujemy na niemal wszystkich wschodniołużyckich nekropolach, m.in. w pobliskim Ożumiechu (PUROWSKI 2003), Szydłowie, Zeńboku (DĄBROWSKI 1958; 1959), a także Prządzewie (DĄBROWSKI 1956) oraz Kraszewie (MIŚKIEWICZ 1968: 311).

⁸ Być może niewielkie wymiary obiektów wynikają z zastosowanej metodyki badań, bowiem w początkowym etapie eksploracji wykorzystano ciężki sprzęt mechaniczny, co mogło doprowadzić

do znacznych uszkodzeń stropów obiektów. Potwierdzeniem tego mogą być zachowane tylko w niewielkim stopniu urny z obiektów 7, 17 czy 20.

Na nekropoli łużyckiej w Magnuszewie Małym zaobserwowano nakrywanie urn misami odwróconymi do góry dnem. Zwyczaj ten zarejestrowano w wypadku obiektu 25. Na podstawie zdjęcia profilu możemy stwierdzić, że w podobny sposób nakryta była popielnica z obiektu 10. Podobnie w przypadku obiektów 5, 7 i 9, w których też wystąpiły misy, możemy domniemywać, iż mogły być wykorzystane w ten sam sposób. Zwyczaj nakrywania popielnic, choć niezbyt powszechny, znany był w obrzędowości ludności kultury łużyckiej (DĄBROWSKI 1961: 33; 1997: 135; MALINOWSKI 1967: 51; WĘGRZYNOWICZ 1973: 107), a jego przykładów nie brak zarówno na pobliskich stanowiskach w Szydłowie (DĄBROWSKI 1959: 243, 247), czy Ożumiechu (PUROWSKI 2003: 93–94), jak i na położonych w dorzeczu Wisły i Bugu: Kamionce Nadbużnej (WĘGRZYNOWICZ 1967: 242) i Nurze-Kolonii (WĘGRZYNOWICZ 1970: 80)⁹. Funkcję przykrywek na wymienionych stanowiskach, prócz mis, pełniły także talerze, placki, czy pokrywy obejmujące.

W odniesieniu do obiektów 2, 6, 13 i 15 można mówić o szczególnym wariacie grobu popielnicowego. Złożone w jamach kości zalegały w zwartym skupisku, którego zarys (w przybliżeniu kolisty lub owalny) i niewielka średnica sugerują, iż pierwotnie szczątki mogły być umieszczone w opakowaniu z surowca organicznego, które uległo rozkładowi (por. DĄBROWSKI 1997: 135; WĘGRZYNOWICZ 1973: 106–107). Przypuszczenia te potwierdzają liczne przykłady z niemal wszystkich cmentarzysk we wschodniej strefie kultury łużyckiej. Ta powszechna forma grobu popielnicowego znana jest zarówno z położonej nieopodal nekropoli w Szydłowie (DĄBROWSKI 1959), jak i dalszych stanowisk w Nurze-Kolonii (WĘGRZYNOWICZ 1970: 80) czy Warszawie-Grochowie, st. „Bryłowszczyzna” (GĄDZIKIEWICZ-WOŹNIAK 1961: 89). Na niektórych nekropolach, jak w Kamionce Nadbużnej (WĘGRZYNOWICZ 1967: 241) czy Warszawie-Miedzeszynie (MIKŁASZEWSKA-BALCER 1964), ta odmiana grobów popielnicowych jest dominującą formą pochówku.

Na stanowisku w Magnuszewie Małym zarejestrowano też przypadek złożenia niewielkiego naczynia pozbawionego kości ludzkich (obiekt 8). Znaleźiska tego typu najczęściej interpretuje się jako wyraz kultu życia pozagrobowego. Być może są to nie tyle pozostałości styp czy uczt „zaduszkowych” (gdyż naczynia te znajdowane są w znacznej odległości od grobów, na obrzeżach stanowiska), co swego rodzaju dary dla zmarłych. Zastanawia ułożenie takich naczyń – na boku lub do góry dnem, i wkopanie po-

niżej dna jam grobowych. Wyniki analiz chemicznych piasku z wnętrza naczyń potwierdzają, iż mogły zawierać jakieś substancje organiczne (DĄBROWSKI 1972: 130; MOGIELNICKA-URBAN 1992; WĘGRZYNOWICZ 1967: 242–243). Interpretacja ta jest prawdopodobna także w odniesieniu do obiektu 8 z Magnuszewska Małego. Jednakże zastanawiająca jest forma złożonego w nim naczynia. W przypadku analogicznych obiektów z Kamionki Nadbużnej czy Maciejowic, pow. garwoliński, do ziemi składano niewielkie pojemniki. Natomiast w omawianym obiekcie odkryto środkową partię najprawdopodobniej naczynia wazowatego. Jak wspomniano wcześniej, takie formy ceramiczne były często wykorzystywane jako popielnice. Zatem, być może, mamy do czynienia z pochówkiem osoby, której szczątki uległy całkowitemu przepaleniu, np. dziecka. Z taką sytuacją spotykamy się także w późniejszych epokach, czego przykładem mogą być chociażby niektóre obiekty kultury przeworskiej z omawianego stanowiska (JARZEC 2009: 20–21, 23, 78; por. MACIAŁOWICZ 2006: 321).

Zdecydowanie rzadsze są natomiast groby jamowe. Ten typ reprezentowało jedynie siedem z dwudziestu pięciu pochówków. Najczęściej przyjmowały one postać skupisk przepalonych kości, złożonych w „czystym” piasku calcowym (obiekty 3, 12, 14, 19, 24). Niestety, z tego powodu groby te były trudno uchwytny na powierzchni, a ich orientacyjny zarys wyznaczały rozproszone fragmenty kości z nierzadko uszkodzonego stropu jamy. Jedynie w dwóch przypadkach (obiekty 1 i 4) na dno jamy grobowej zsypano pozostałości stosu pogrzebowego i dopiero na tak przygotowanym podłożu umieszczono przepalone kości. Groby jamowe z resztkami stosu nie należą do rzadkości i są często spotykane na wschodniołużyckich cmentarzyskach, gdzie stanowią zauważalną grupę pochówków (WĘGRZYNOWICZ 1973: 106). Ich wyraźna obecność zaznacza się m.in. na nekropoli w Warszawie-Grochowie, st. „Bryłowszczyzna”, gdzie udział obiektów tego typu sięgał około 20%.

Pośród przeważającej liczby pochówków jednostkowych, na omawianej nekropoli wystąpiły trzy groby zbiorowe – obiekty nr 5, 15 i 20. Analiza antropologiczna wykazała w każdym z nich obecność szczątków dwóch osobników. W obiekcie 5 pochowano dwie dorosłe osoby o nieznaney płci, natomiast groby 15 i 20 zawierały kości kobiety i dziecka. W przypadku omawianych zespołów mamy do czynienia zarówno z grobami popielnicowymi, jak i jamowymi. W obiekcie 5 kości złożono w urnie, której funkcję pełniło naczynie wazowate odmiany A wg T. Węgrzynowicz. Natomiast na podstawie nielicznych informacji

⁹ Dotychczas w literaturze przedmiotu panowało przekonanie, iż zwyczaj ten nie był zbyt często praktykowany, jednakże badania ostatnich lat zmieniają nieco ten obraz. Na stanowisku w Maciejow-

wicach, pow. garwoliński, mieszczącym się w obrębie wschodniej strefy kultury łużyckiej, niemal 40% grobów popielnicowych przykrytych było misami (MOGIELNICKA-URBAN 2004: 61).

z dokumentacji polowej wydaje się, że w obiektach 15 i 20 kości obu osobników zostały złożone bezpośrednio w jamie grobowej. Ze zjawiskiem występowania grobów zbiorowych spotykamy się na wielu północnomazowieckich stanowiskach, jednakże obiekty te nigdzie nie stanowią dominującej grupy pochówków. Zarejestrowano je w Szydłowie (DĄBROWSKI 1959: 243), Zeńboku (DĄBROWSKI 1958: 88), Kraszewie (MIŚKIEWICZ 1968: 307), czy Cichowie (DMOCHOWSKA 1992: 35).

Innym istotnym elementem analizy obrządku pogrzebowego jest kwestia wyposażania zmarłych na drogę w zaświaty. Na cmentarzysku w Magnuszewie Małym, prócz zabytków ceramicznych, nie znaleziono żadnych ozdób czy przedmiotów użytku codziennego. Nie jest to odosobniony przypadek, bowiem zwyczaj składania darów grobowych był rzadko praktykowany przez ludność wschodniej strefy kultury łużyckiej, tak w III, jak i w IV OEB. Obraz ten zmienia się zauważalnie z nastaniem wczesnej epoki żelaza. Ubóstwo inwentarzy jest jedną z przewodnich cech wyróżniających nekropole z tego obszaru osadnictwa łużyckiego (DĄBROWSKI 1959: 254; 1997: 94). Składanie darów grobowych najczęściej sprowadzało się do umieszczenia obok popielnicy jednej lub dwóch przystawek, pierwotnie przypuszczalnie zawierających pożywienie ofiarowane zmarłemu na drogę w zaświaty (DĄBROWSKI 1961: 33; 1972: 149; MOGIELNICKA-URBAN 2004: 61). W przypadku Magnuszewa Małego taki zwyczaj zaobserwowano w obiektach: 9 (gdzie funkcję przystawki pełnił duży masywny kubek), 15 (prócz dolnej części urny, zachował się tu fragment innego, mniejszego naczynia), 16 (gdzie prócz popielnicy wystąpiło także kilka luźnych fragmentów ceramiki i fragment partii przydennej niewielkiego naczynia) oraz 23 (prócz dwóch popielnic znalazł się tu również fragment dolnej części trzeciego naczynia). Być może przejawem tego typu zabiegów jest także składanie do jamy grobowej fragmentów ceramiki w różnej liczbie (DĄBROWSKI 1959; MIŚKIEWICZ 1968; WĘGRZYNOWICZ 1970: 80–81; 1973: 109). Przy czym podczas konserwacji nie zawsze udało się z nich zrekonstruować całe naczynia lub ich fragmenty, podobnie jak w przypadku m.in. obiektów: 16, 18, 20, 21 i 24 z Magnuszewa Małego.

Chronologia stanowiska

Wyniki badań przeprowadzonych na stanowisku 4 w Magnuszewie Małym w latach 2004–2005 pozwalają na znaczne rozszerzenie ram chronologicznych jego użytkowania względem wcześniej formułowanych wniosków¹⁰.

Z ośmiu obiektów wyeksplorowanych w trakcie prac w 2004 roku i pięćdziesięciu siedmiu zadokumentowanych w sezonie 2005, dwadzieścia pięć określono jako pochówki kultury łużyckiej, a pochodzące z nich materiały można odnosić do schyłku III OEB. Do najwcześniejszych należy naczynie o esowatym profilu z obiektu 1, którego forma nawiązuje do wzorców wywodzących się z kultury trzcinieckiej. Datowanie większości wydobytych naczyń przypada na IV do początków V OEB. Zatem wbrew dotychczasowym ustaleniom, pierwsze ślady użytkowania stanowiska pochodzą z epoki brązu. Dopiero później, w połowie II w. p.n.e., pojawiają się w tym miejscu przedstawiciele kultury przeworskiej, którzy użytkowali obszar nekropoli od fazy A₂ do przełomu faz A₃ i B₁, a po przerwie – także w fazie B₂ wczesnego okresu wpływów rzymskich (JARZEC 2009: 78–81; RAKOWSKI 2006a: 60; 2006b: 336).

Zakończenie

Wyniki dwóch ostatnich sezonów badawczych na stanowisku 4 w Magnuszewie Małym dostarczyły wielu interesujących informacji, w tym zmieniających wcześniejsze spostrzeżenia nt. chronologii nekropoli, a tym samym pozwalających na uzupełnienie obrazu osadnictwa pradziejowego w rejonie ujścia Orzycy. Cmentarzysko w Magnuszewie Małym odpowiada charakterystyce grupy północnomazowieckiej kultury łużyckiej, choć nie bez pewnych zastrzeżeń. Zrekonstruowane formy ceramiczne nie odbiegają od wzorców powszechnie spotykanych na okolicznych stanowiskach. Również kwestia braku zabytków metalowych w grobach nie budzi zastrzeżeń w odniesieniu do zwyczajów notowanych w tej strefie osadnictwa łużyckiego. Natomiast pewne odrębności względem innych cmentarzysk z tego rejonu można zauważyć w zakresie obrządku pogrzebowego. Jedną z cech wyróżniających północnomazowieckie nekropole z epoki brązu jest przykrywanie pochówków płaszczem kamiennym. Na omawianym stanowisku nie zarejestrowano jednak śladów takich konstrukcji, co stanowi zauważalny wyjątek od reguły. Być może jest to spowodowane peryferyjnym położeniem tej nekropoli względem innych cmentarzysk z północnego Mazowsza. Niewykluczone, że brak tego elementu kulturowego, tak charakterystycznego dla grupy północnomazowieckiej, spowodowany był wpływami sąsiedniej grupy mazowieckopodlaskiej, na obszarze której spotyka się wyłącznie cmentarzyska bez bruków kamiennych (WĘGRZYNOWICZ 1973: 100–110). Omawiana cecha obrządku pogrzebowego nekropoli w Magnuszewie Małym niewątpliwie stanowi jej

¹⁰ Najstarszym zabytkiem spośród wcześniej znanych materiałów była pozyskana luźno zapinka typu H wg Kostrzewskiego

(RAKOWSKI 2006a: 49, tabl. XXVII, dz.11-1), datowana na fazę A₂ młodszego okresu przedrzymskiego (por. DĄBROWSKA 1988: 29).

swoisty wyróżnik w kontekście regionu i czyni ją istotnym stanowiskiem, uzupełniającym obraz osadnictwa lużyckiego zarówno w rejonie ujścia Orzyca, jak i na obszarze całego północnego Mazowsza.

Mgr Agnieszka Jarzec
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
agnieszkajarzec@gmail.com

Literatura

- BORKOWSKI A.
1926 *Z Ziemi Zawkrzeńskiej*, „Z otchłani wieków” I/1–2, 11–12.
- DĄBROWSKA T.
1988 *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*, Warszawa.
- DĄBROWSKI J.
1956 *Cmentarzysko z IV okresu epoki brązu w miejscowości Przążewo, pow. Ciechanów*, „Wiadomości Archeologiczne” XXIII, 211–212.
1958 *Dwa cmentarzyska kultury lużyckiej w Zeńboku, pow. Ciechanów*, „Materiały Starożytne” III, 85–114.
1959 *Cmentarzysko z Szydłowa, pow. Mława, na tle kultury lużyckiej na Mazowszu północnym*, „Materiały Starożytne” V, 233–257.
1961 *Materiały kultury lużyckiej z Podlasia*, „Materiały Starożytne” VII, 23–46.
1972 *Powiązania ziem polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
1997 *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok.
- DMOCHOWSKA G.
1992 *Cichowo, gm. Krzynowłoga Mała, woj. ostrołęckie*, „Informator Archeologiczny”: *Badania rok 1988*, 35.
- FRELEK S.
1971 *Osadnictwo wczesnodziejowe w dorzeczu prawego ujścia Wieprza i Wisły*, „Wiadomości Archeologiczne” XXXVI, 213–223.
- GĄDZIKIEWICZ-WOŹNIAK M.
1961 *Cmentarzysko lużycko-kloszowe Warszawa-Grochów, stanowisko „Bryłowszczyzna”*, „Materiały Starożytne” VII, 47–110.
- GŁOSIK J.
1961 *Nowe cmentarzysko grupy północnomazowieckiej kultury lużyckiej w Kownatach Zendowych, pow. Ciechanów*, „Wiadomości Archeologiczne” XXVII, 112–113.
- JAKIMOWICZ R.
1923 *Sprawozdania z działalności Państwowego Konserwatora Zabytków Przedhistorycznych na okręg warszawski w roku 1922*, „Wiadomości Archeologiczne” VIII, 201–224.
1935a *Sprawozdania z działalności Państwowego Muzeum Archeologicznego za rok 1927*, „Wiadomości Archeologiczne” XIII, 213–232.
1935b *Sprawozdania z działalności Państwowego Muzeum Archeologicznego za rok 1928*, „Wiadomości Archeologiczne” XIII, 232–279.
- JARZEC A.
2009 *Materiały z cmentarzyska kultury lużyckiej i kultury przeworskiej na stan. 4 w Magnuszewie Małym, pow. Maków Mazowiecki*, Warszawa (maszynopis pracy magisterskiej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego).
- KORSAK J.
1982 *Ożumiech, gm. Krzynowłoga Mała, woj. ostrołęckie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny”: *Badania rok 1981*, 86–87.
1984 *Ożumiech, gm. Krzynowłoga Mała, woj. ostrołęckie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny”: *Badania rok 1983*, 73.
1985 *Ożumiech, gm. Krzynowłoga Mała, woj. ostrołęckie. Stanowisko I*, „Informator Archeologiczny”: *Badania rok 1984*, 54.

- KOSTRZEWSKI J.
1938–1948 *Od mezolitu do okresu wędrówek ludów*, (w:) S. Krukowski, J. Kostrzewski, R. Jakimowicz, *Prehistoria ziem polskich*, Warszawa – Kraków – Łódź – Poznań – Zakopane, 118–359.
- MACIAŁOWICZ A.
2006 *Cmentarzysko kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego w Suchodole, pow. sochaczewski*, „Wiadomości Archeologiczne” LVII, 283–369
- MALINOWSKI T.
1967 *Obrządek pogrzebowy ludności kultury łużyckiej w Polsce*, „Przegląd Archeologiczny” XIV, 5–135.
- MARCHELAK J., TYSZLER L.
2003 *Osada kultury łużyckiej z epoki brązu i okresu halsztackiego*, (w:) R. Grygiel, T. Łapińska, P. Papiernik (red.), *Ratownicze badania archeologiczne na stanowisku 6–7 w Kowalewiczach, pow. Zgierz, woj. łódzkie (Trasa autostrady A-2)*, *Via Archaeologica Lodziensis* 1, Łódź, 25–337.
- MIKŁASZEWSKA-BALCER R.
1964 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Warszawie-Miedzeszynie*, „Wiadomości Archeologiczne” XXX, 354–371.
- MIŚKIEWICZ J.
1968 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w miejscowości Kraszewo, pow. Ciechanów*, „Wiadomości Archeologiczne” XXXIII, 303–341.
1973 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w miejscowości Ożumiech, pow. Przasnysz*, „Wiadomości Archeologiczne” XXXVIII, 209–233.
- MOGIELNICKA-URBAN M.
1992 *Próba interpretacji naczyń nie zawierających kości z cmentarzyska kultury łużyckiej w Maciejowicach, woj. Siedlce*, „Przegląd Archeologiczny” XXXIX, 101–120.
2001 *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na Mazowszu i Podlasiu*, (w:) B. Bryńczak, P. Urbańczyk (red.), *Najstarsze dzieje Podlasia w świetle źródeł archeologicznych*, Siedlce, 55–95.
2004 *Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia*, (w:) M. Dulinicz (red.), *Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia*, *Studia i Materiały* III, Warszawa, 67–91.
- OKULICZ Ł., OKULICZ J.
1970 *Pradzieje Ziemi Zawkrzeńskiej*, *Studia i materiały do dziejów Mazowsza Zawkrzeńskiego* 1, Mława, 9–35.
- OSTASZEWSKI T.
1934 *Z dziejów mławskiego Mazowsza*, Mława.
- PUROWSKI T.
2003 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Ożumiechu na północnym Mazowszu*, Warszawa.
- RAKOWSKI T.
2006a *Materiały z cmentarzyska kultury przeworskiej w Magnuszewie Małym, stan. 4, gm. Szelków, woj. mazowieckie*, Warszawa (maszynopis pracy magisterskiej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego).
2006b *Zespół uzbrojenia z Magnuszewa Małego, pow. makowski*, (w:) W. Nowakowski, A. Szela (red.), *Pogranicze trzech światów. Kontakty kultur przeworskiej, wielbarskiej i bogaczewskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych*, *Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages* XIV, Warszawa, 335–348.
- WĘGRZYNOWICZ T.
1967 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Kamionce Nadbużnej, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Materiały Starożytne” XI, 209–248.
1970 *Cmentarzysko w miejscowości Nur Kolonia, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Wiadomości Archeologiczne” XXXV, 69–83.
1973 *Kultura łużycka na Mazowszu Wschodnim i Podlasiu*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” II, 7–126.

ARCHAEOLOGICAL RELICS OF THE LUSATIAN CULTURE FROM SITE 4 IN MAGNUSZEW MAŁY, THE MAKÓW DISTRICT

Site 4 in Magnuszew Mały is situated on the right bank of the Orzyc River, to the south from the village, and on both sides of the road linking the nearby localities of Szelków and Przeradowo (Fig. 1). The eastern part of the burial ground is currently under cultivation, whereas in the western part, located on a small elevation, there used to be an illegal borrow pit. The site was discovered in the course of a field survey performed in autumn of 1986 by E. Lenckowska and J. Korczak, and it was classified as a Roman Period burial ground. 1995 and 1996 saw the first excavations conducted there which covered the area of ca. 6 ares and unearthed 79 archaeological features. Due to the ongoing exploitation of the western part of the burial ground as the borrow pit, another short archaeological investigation was performed in 2004 to document additional 8 features revealed by a landslide (Fig. 2). The last excavation season at the site took place in 2005. Almost 4 ares were investigated then, which resulted in registering 57 features (Fig. 3). All the excavation works were conducted by the Anwit company from Warsaw. The present article deals with the relics of the Lusatian Culture from the excavations of 2004 and 2005 (cf. JARZEC 2009).

The burial ground is situated within the Northern Masovian Group of the eastern zone of the Lusatian Culture (DĄBROWSKI 1997: 93, map 15). Sites from this period were mentioned already in the Inter-War Period, however regular excavations did not begin before the end of the World War II. The last excavations in the area were started in the late 1980s and, after a brief break, were continued in the subsequent decades.

The grave goods registered in the Lusatian burials from Magnuszew Mały comprised only pottery and potsherds. Their morphological examination was based on the work by T. Węgrzynowicz (1973). In total, 25 burials yielded 22 vessels – mostly used as urns or, less often, as lids or additions – as well as numerous stray potsherds (Figs. 4–13).

Almost a half of the investigated vessels belonged to the vase-like Variants A and C (Figs. 5/5:1, 6/8:1, 8/15:1, 11/21:1, 11/22:1, 13/25:1,3; cf. WĘGRZYNOWICZ 1973: 30–33). Such vessels were long-standing forms, which were already known at the end of the third period of the Bronze Age. However, although they are most commonly found in complexes from the fourth period, their use has been confirmed also for the Hallstatt Period. This popular form can be easily found in many eastern Lusatian burial grounds. In the case of the burial ground in Magnuszew Mały, similarly to other Masovian sites, these vessels were mostly used as urns. Three of the investigated

vessels represent the conical forms, devoid of any chronological value and coming from a wide array of archaeological contexts – from the late third period of the Bronze Age to the early Iron Age (WĘGRZYNOWICZ 1973: 55).

The relics from Magnuszew Mały comprise also a single pot which could be classified as an S-shaped form (Fig. 4/1:1). They belong to popular and long-standing types of vessels. They became common in the earliest Lusatian archaeological material from the area – from the end of the third period to the terminal phase of the Bronze Age.

The Lusatian grave goods registered within the discussed site contained also bowls classified as Group A (Figs. 5/7:1, 6/9:2, 9/19:1, 13/25:2; cf. WĘGRZYNOWICZ 1973: 36, fig. 13:a–c). Since there are other similar forms from the same time-period, this type of pottery is dated either to the end of the third or the fourth period of the Bronze Age. It cannot be excluded, however, that some of them lingered even longer (WĘGRZYNOWICZ 1973: 58). The Group A bowls have been known from the entire area of the eastern zone of the Lusatian Culture.

The investigated assemblage also contained a single mug of Group C (Fig. 6/9:1; cf. WĘGRZYNOWICZ 1973: 39). Such vessels are common finds across the entire eastern territory of the Lusatian Culture and can be considered a long-standing form.

The last of the forms registered there is a fragmentarily-preserved and rare pot – the so-called ‘vessel with a rounded belly’ (Fig. 6/9:3; cf. WĘGRZYNOWICZ 1973: 36). Dating such specimens is very challenging and usually limited by the chronological scope of the site where they were found. In this case, the scope ranges from the end of the third period of the Bronze Age up to the Hallstatt Period.

The features contained no grave goods besides pottery. It is not an isolated case, since burials were hardly ever furnished lavishly by the people of the eastern zone of the Lusatian Culture, which is a hallmark distinguishing burial grounds of this area (DĄBROWSKI 1959: 254; 1997: 94).

The necropolis in Magnuszew Mały can be classified as a flat burial ground. The most prevalent burials were cremations in urns. The urns were usually placed in clean undisturbed sand. Alternatively, less often, the remains of the pyre were swept down to the bottom of the pit. In several cases, skeletal remains were put into urns made of organic materials which decomposed completely over time. Their presence is witnessed by clusters of charred bones in the backfill of the burial pit. In one grave, the vessel was

placed without the bones. The finds of this sort are usually interpreted as relics of feasts or gifts honouring the dead, which is supported by chemical analyses confirming that these vessels contained organic substances (DĄBROWSKI 1972: 130; MOGIELNICKA-URBAN 1992; WĘGRZYNOWICZ 1967: 242–243). However, in Magnuszew Mały the form of the vessel – typical for an urn – suggests that it was possibly a burial of a child, whose remains decomposed entirely (JARZEC 2009: 20–21, 23, 78; cf. MACIAŁOWICZ 2006: 321). Pit burials are much rarer on the discussed burial ground. Usually they took the form of clusters of charred bones placed in clean undisturbed sand, and only in a single case the bottom of the pit was covered with remains of a pyre. Besides the most numerous individual graves, three group burials were registered at the necropolis in Magnuszew Mały. They included both pit burials and urns which contained remains of adults and infants.

The investigation performed at the burial ground in Magnuszew Mały in 2004 and 2005 attests to its broad chronology. The initial phase of its use can be estimated to between the late third and the early fifth period of the Bronze Age. Only later, in the Late Pre-Roman Period, the site was visited by the people of the Przeworsk Culture,

who used the burials ground from the phase A₂ until the turn of phases A₃ and B₁, as well as phase B₂ of the Early Roman Period (cf. JARZEC 2009; RAKOWSKI 2006a; 2006b). The discussed site has so far been the only excavated Lusatian burial ground within the micro-region of the Lower Orzyc, and one of a few belonging to the Northern Masovia Group of the eastern zone of the Lusatian Culture (cf. DĄBROWSKI 1959: fig. 12; 1997: map 15). Considering the forms of the vessels and the sparing grave goods, the necropolis in Magnuszew Mały fits the cultural background of the region, albeit with certain reservations. The funeral rite is noticeably different, as it is characteristically devoid of any stone constructions which were so widespread on other burial grounds in Northern Masovia (DĄBROWSKI 1959: 254; 1972: 130; MOGIELNICKA-URBAN 2001: 60; 2004: 69; PUROWSKI 2003). This feature distinguishes the investigated necropolis from other burial ground of the region, and renders it an important site shedding light on the Lusatian settlement process near the mouth of the Orzyc River and throughout northern Masovia.

Translated by Maciej Talaga